

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta pedagogická

Katedra pedagogiky

**ANALÝZA ROZVOJE GRAFOMOTORIKY V
MATEŘSKÉ ŠKOLE ŠKOLNÍ V ROKYCANECH**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Marie Kocurová, Ph.D
Plzeň 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze podklady (literaturu, projekty, atd.) uvedené v seznamu vloženém v práci.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Plzni dne 11. 4. 2017

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PaedDr. Marii Kocurové, Ph.D. za věnovaný čas, odborné připomínky a cenné rady při vedení mé bakalářské práce.

Abstrakt

Bakalářská práce je zaměřena na popis a analýzu rozvoje grafomotorických dovedností u dětí v Mateřské škole Školní v Rokycanech. Je rozdělena na část teoretickou a na část praktickou. Teoretická část se zabývá vývojem jedince v období předškolního věku. Práce zejména zahrnuje popis grafomotorických chyb, grafomotorické uvolňovací cviky a vývoj dětské kresby. Také se zabývá symptomy grafomotorických chyb, hygienickými návyky, prevencí v chybách v psaném projevu a jak pracovat s levorukým dítětem. Poslední kapitola teoretické části se zabývá obsahem grafomotoriky v Rámcovém vzdělávacím programu a ve Školním vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. Praktická část tvoří kvalitativní výzkum, kde cílem je stav a možnosti stimulace grafomotorických dovedností u dětí v Mateřské škole Školní v Rokycanech. Je postaven na rozhovorech se 7 pedagogy a na vlastním pozorování dětí. Kde jsem se zaměřila na několik oblastí, které jsou pro grafomotorický vývoj důležité. V neposlední řadě jsem se věnovala analýze kresby postavy dětí.

Klíčová slova

Grafomotorické dovednosti, kresba postavy, předškolní věk, mateřská škola.

Abstract

The Bachelor thesis is focused on description and analysis of the development graphomotor skills of children in Kindergarden School in Rokycany. This thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part deals with the development of the individual in the preschool age. Thesis includes of description graphomotor problems, graphomotor releasing exercises and development of children's drawing. Thesis also deals with the symptoms of grafomotor problems, hygiene habits, prevention of disorder of written expressin and how to work with left-handed child. The last chapter of theoretical part is about the content of grafomotory in the Framework Education Programme and the Scholl Education Programme for Preschool Education. The practical part deals with qualitative research. There are used interwiev with seven teachers and my own observation of children in the research. I focused on the important areas for development of graphomotor. These I also analysis of children's drawing figure in practical part of this thesis.

Keywords

Graphomotor skills, drawing figure, preschool period, kindergarten.

Obsah

Úvod.....	- 9 -
1 Teoretická část.....	- 10 -
1.1 Vývoj jedince v období předškolního věku	- 10 -
1.2 Vymezení pojmu dítěte předškolního věku.....	- 10 -
1.3 Kognitivní vývoj	- 11 -
1.3.1 Vnímání prostoru	- 11 -
1.3.2 Vnímání času.....	- 12 -
1.3.3 Vnímání počtu.....	- 12 -
1.3.4 Vývoj poznání lidské mysli.....	- 12 -
1.3.5 Paměť a učení.....	- 12 -
1.4 Tělesný vývoj.....	- 13 -
1.5 Motorický vývoj.....	- 13 -
1.6 Emoční vývoj a socializace	- 14 -
2 Grafomotorický vývoj	- 15 -
2.1 Vývoj grafomotoriky a kresby	- 15 -
2.2 Grafomotorické a uvolňovací cviky.....	- 18 -
2.2.1 Cviky uvolňující ramenní kloub	- 19 -
2.2.2 Cviky uvolňující loket.....	- 19 -
2.2.3 Cviky pro uvolnění zápěstí	- 19 -
2.2.4 Cviky prstů.....	- 19 -
2.2.5 I. Skupina uvolňovacích grafomotorických cviků	- 21 -
2.2.6 II. skupina uvolňovacích grafomotorických cviků	- 21 -
2.2.7 III. skupina uvolňovacích grafomotorických cviků	- 22 -
2.3 Grafomotorické obtíže	- 22 -
2.3.1 Možnosti pomoci při grafomotorických obtížích.....	- 23 -
3 Písmo a rukopis	- 23 -
4 Podmínky správného grafomotorického vývoje.....	- 24 -
4.1 Hygiena psaní.....	- 24 -
4.2 Zásady při rozvoji grafomotoriky	- 28 -
4.3 Prevence poruch psaní.....	- 29 -
4.4 Pomoc levorukému dítěti	- 30 -
4.4.1 Zásady správného „drápání“ leváků	- 30 -
4.4.2 Základní metodické postupy při kreslení a psaní levou rukou....	- 31 -
5 Metodiky používané pro grafomotorický vývoj.....	- 32 -

5.1	Rozvoj grafomotoriky v projektech	32 -
5.2	Cvičení a malování s prvky tchaj-t'i na rozvoj grafomotoriky.....	32 -
6	Obsah předškolního vzdělávání.....	34 -
6.1	Autoevaluace mateřské školy a hodnocení dětí	36 -
6.2	Grafomotorika v RVP a ŠVP	37 -
7	Praktická část.....	40 -
7.1	Cíl práce	40 -
7.2	Hlavní výzkumná otázka.....	40 -
7.2.1	Dílčí otázky	40 -
7.3	Metody výzkumu	40 -
7.4	Metody sběru dat.....	41 -
7.4.1	Polostrukturovaný rozhovor – obecně	41 -
7.4.2	Polostrukturovaný rozhovor – prakticky.....	42 -
7.4.3	Zúčastněné pozorování – obecně	43 -
7.4.4	Zúčastněné pozorování – prakticky	43 -
7.4.5	Analýza produktů – obecně.....	43 -
7.4.6	Analýza produktů – prakticky.....	43 -
7.5	Charakteristika místa výzkumu - mateřské školy Školní, Rokycany-	44 -
7.6	Charakteristika výzkumného vzorku.....	45 -
7.7	Průběh výzkumného šetření	46 -
7.7.1	Rozhovor s učitelkami	46 -
7.8	Výsledky pozorování	54 -
7.9	Sezení a držení těla.....	54 -
7.10	Úchop psacího náčiní	54 -
7.11	Uvolnění ruky a tlak na podložku	54 -
7.12	Způsob vedení čáry	55 -
8	Průběh pozorování.....	55 -
8.1	Věková kategorie 3 roky	55 -
8.2	Věková kategorie 4 roky:	57 -
8.3	Věková kategorie 5 let:	59 -
8.4	Věková kategorie 6 let:	61 -
8.5	Rozdíly mezi věkovými kategoriemi	63 -
8.6	Analýza kresby postavy	64 -
8.7	Analýza kresby postavy, dětí z mateřské školy Školní, Rokycany..	66 -
9	Vyhodnocení výzkumné části.....	79 -
	Závěr	81 -

Seznam použité literatury.....	- 82 -
Seznam obrázků	- 84 -
Seznam tabulek	- 85 -

Úvod

Téma Analýza rozvoje grafomotoriky v Mateřské škole Školní v Rokycanech jsem si zvolila z vlastního zájmu o danou problematiku, s níž se setkávám v rámci své práce denně, a právě v této mateřské škole. Zajímalo mě, jak pedagogové s touto oblastí pracují, co využívají, zda dávají dětem dostatek prostoru pro kresbu, procvičení jemné a hrubé motoriky.

V bakalářské práci se tedy budu věnovat grafomotorice. Nejdříve popíši teoretický přehled, jež vychází z mého studia odborné literatury a bude zároveň i východiskem pro praktickou část. V prvních kapitolách je popsán vývoj jedince v předškolním věku, jako je tělesný, kognitivní a emoční vývoj. Následuje kapitola o grafomotorickém vývoji, o kresbě, grafomotorické a uvolňovací cviky, grafomotorické obtíže. V další kapitole jsou jen okrajově zmíněny písmo a rukopis. Poté následují podmínky správného grafomotorického vývoje: hygiena psaní, zásady a prevence grafomotorického vývoje a možnosti pomoci levorukému dítěti. Předposlední kapitola teoretické části je věnována možným metodikám používaným při grafomotorickém vývoji. V poslední kapitole se zabývám tolik důležitým obsahem předškolního vzdělávání, autoevaluací mateřské školy, hodnocením dětí a v neposlední řadě grafomotorikou v RVP a ŠVP.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je popsat stav a možnosti stimulace grafomotorických dovedností u dětí v mateřské škole Školní v Rokycanech. Dílčím cílem je zjistit, jakou roli sehrává mateřská škola v rozvoji grafomotoriky u dítěte zejména předškolního věku, jaké metody pedagogové v této školce využívají a jak často se v mateřské škole grafomotorice a kresbě věnují.

1 Teoretická část

1.1 Vývoj jedince v období předškolního věku

Kapitola se zabývá vývojem jedince v období předškolního věku. Pomocí definic z odborné literatury je zde vymezen pojem dítěte předškolního věku, dále je zde popisován kognitivní vývoj, tělesný vývoj a nakonec emoční vývoj a socializace dítěte. Tyto informace jsou důležité pro pochopení a zkoumání dalších aspektů dítěte předškolního věku v následujících kapitolách.

1.2 Vymezení pojmu dítěte předškolního věku

Předškolní věk je jedním z vývojových období dětského věku. Toto období trvá v rozmezí od 3 do 6-7 let. Je to období, kdy dítě nastoupí do mateřské školy. Plevová definuje toto období takto:

„Předškolní období má dvě rozmezí, která jsou dána novým sociálním zařazením dítěte. Na samém začátku, mezi třetím a čtvrtým rokem, je to vstup do mateřské školy a na konci, po dovršení šestého roku, nástup do základní školy.“ (PLEVOVÁ, 1999, s. 68)

Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy. Předškolní věk je období, kdy si dítě osvojuje určité pracovní i hygienické návyky, zdokonaluje si tělesné dovednosti a je dostatečně sociálně a emočně zralé pro vstup do školy.

1.3 Kognitivní vývoj

Kognitivní vývoj neboli vývoj poznávacích procesů se u dítěte předškolního věku vyvíjí velmi intenzivně. Poznávání v tomto období se soustředí na sebe sama, nejbližší svět a pravidla, která zde platí.

Piaget (1966) označil tuto fázi kognitivního vývoje podle typického způsobu uvažování předškolních dětí jako období názorného, intuitivního myšlení.

Myšlení dítěte nepostupuje podle logických operací – je prelogické, předoperační, stále úzce vázáno na vlastní činnost dítěte a je v tomto smyslu egocentrické, antropomorfní, magické a artificialistické. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 90-92)

Dítě v předškolním věku má myšlení ještě nepřesné, omezené, nerespektuje zákony logiky. Uvažování v tomto období se projevuje určitou selekcí informací a specifickým způsobem jejich zpracování. Typické znaky myšlení předškolních dětí jsou útržkovitost, nekoordinovanost, nepropojenost, chybí mu komplexní přístup. Děti v tomto období vyjadřují svůj názor na svět v kresbě, vyprávění nebo ve hře. Kresba a hra jsou neverbální symbolickou funkcí. Symbolická hra slouží předškolnímu dítěti jako prostředek k vyrovnání s realitou a dovoluje dítěti chovat se podle svých představ a přizpůsobit realitu, alespoň dočasně, svým potřebám. Zatím co hra tematická slouží jako procvičování budoucích rolí. Příkladem může být hra a maminku a tatínka, na doktora, na válčení atd. Dítě se tak naučí vnímat a rozlišovat své osobnostní vlastnosti, ať už jsou pozitivní či negativní. (Vágnerová, 2012, s. 177- 190) V kognitivním vývoji nesmíme zapomenout ani na to, jak předškolní děti vnímají prostor, čas, počet, jak se u nich vyvíjí poznání lidské mysli nebo jak jsou na tom s pamětí a učením.

1.3.1 Vnímání prostoru

„Egocentrická perspektiva je charakteristická i pro způsob, jakým předškolní dítě chápe prostor.“ Děti v tomto období nemají dobrý odhad na prostorové vztahy, protože je posuzují podle toho, jak se jim jeví. Naopak dovedou bez problému rozlišovat polohu nahoře a dole. (Vágnerová, 2012, s. 192)

1.3.2 Vnímání času

Vnímání času se u dětí rozvíjí pomaleji, žijí především přítomností. Vnímání plynutí času je vymezeno událostmi, které ho obklopují, a které se pravidelně střídají. Čím je časový úsek delší, tím je pro dítě obtížnější vytvoření si představy trvání daného úseku. Je nutné s tímto faktem počítat při motivování dítěte děním v dlouhodobější budoucnosti. (Bednářová, Šmardová, 2015, s. 25)

Aby se tedy dítě správně orientovalo v čase, je pro něj důležitý pravidelný denní režim. Což znamená, že stejně načasované události jako například ranní vstávání, svačina, oběd, polední klid, vycházka, koupání apod. jsou důležitým mezníkem ve dni dítěte.

1.3.3 Vnímání počtu

Již na začátku předškolního věku děti znají některé názvy čísel, ale nechápou podstatu číselného pojmu, tj. co číselné označení znamená. Rozlišují základní kategorie, jako je málo či hodně nebo, že když něco přidáme, celkový počet se zvyšuje, pokud něco ubereme, klesá. Množství předškolní děti posuzují především vizuálně, tj. percepčním odhadem. Číslo chápou jako vlastnost objektu, respektive množiny objektů, která je jeho trvalou charakteristikou. (Vágnerová, 2012, s. 196)

1.3.4 Vývoj poznání lidské mysli

Mezi třetím a pátým rokem dochází k podstatnému rozvoji porozumění psychickým projevům, vlastním i cizím. „Představa o fungování mysli zahrnuje schopnost vnímat lidi jako bytosti, které uvažují, prožívají, mají nějakou představu o sobě a o jiných a o vzájemných vztazích. Základem porozumění lidské mysli je reflexe vlastních psychických projevů.“ (Vágnerová, 2012, s. 198)

1.3.5 Paměť a učení

Rozvoj paměťových a učebních schopností závisí na zrání příslušných mozkových struktur i na možnosti tyto předpoklady rozvíjet. „Paměť se vyvíjí v interakci s ostatními kognitivními schopnostmi a napomáhá jejich rozvoji. V předškolním věku se změna způsobu zpracování různých informací projeví zlepšením krátkodobé i dlouhodobé paměti.“ (Vágnerová, 2012, s. 202)

Paměť u dětí lze procvičovat různými básničkami a písničkami, kde hraje roli především rytmizace a můžeme propojit i s pohybem, dále i s různými hrami. Děti v tomto období se nejlépe učí opakováním na základě logických souvislostí.

1.4 Tělesný vývoj

Dítě v předškolním věku je vysoké přibližně 100 – 117 cm, průměrná váha je 1–20kg. Tepová frekvence je asi 90 až 110 tepů za minutu. Dechová frekvence se pohybuje mezi dvaceti až třiceti nádechy a výdechy za minutu, v závislosti na aktivitě a emočním stavu. Velikost hlavy zhruba odpovídá velikosti hlavy dospělého jedince. Tělo má proporce dospělého člověka. Binokulární vidění je dobře rozvinuté.¹ (K.Eileen Allen, Lyn R. Marotz, 2005, s.116-117).

Děti si neustále cvičí dovednosti ve všech oblastech vývoje a zdokonalují se.

1.5 Motorický vývoj

Zdokonalují se pohybové schopnosti, **hrubá motorika** jako je lezení, skákání, běh, jízda na kole, chůze po schodech nahoru i dolů a střídání nohou, ale i **jemná motorika**, což je schopnost manipulace s drobnými předměty pomocí ruky a prsty. Jemnou motoriku rozvíjíme od velkých pohybů k menším. V jemné motorice se děti zdokonalují v oblékání, jako je zapínání knoflíků, zipů, vázání kličky, dále pak střiháním papíru či například navlékáním korálek. Zvládnutí základní úrovně jemné motoriky je důležité pro úspěšnou školní docházku, kde právě na manuální zručnost při psaní, kreslení a střihání je kladen velký důraz.

¹ Binokulární vidění - obě oči pracují společně a do mozku posílají jeden obraz, umožňuje vnímání prostoru.

1.6 Emoční vývoj a socializace

Abychom uspokojili duševní potřebu dítěte, je potřeba pochopit duševní vývoj dítěte v předškolním věku.

Podle Langmeiera a Krejčířové (2006, s. 93) rodina zůstává i v předškolním období nejvýznamnějším prostředím, které zajišťuje primární socializaci dítěte, tj. uvádí do společenství lidí.

Předškolní děti prožívají emoce již stabilněji a vyrovnaněji než ve věku batolecím. Často bývají pozitivně naladěny, emoce jsou dost intenzivní a přecházejí z jedné do druhé, například se střídá smích a pláč. Rozvíjí se **emoční paměť**, děti si dokáží vzpomenout na svoje dřívější pocity. Emoční prožívání se mění díky dosažení větší zralosti CNS², ale i úrovní uvažování. V předškolním věku se rozvíjí i **emoční inteligence**, znamená to, že lépe chápou svoje pocity i pocity jiných lidí, dovedou částečně ovládat své emoční projevy. Chápou i význam emocí, vědí, že vyjadřují pozitivní či negativní hodnocení a s tím spojené uspokojení či neuspokojení. Orientují se tedy v základních emocích, ale porozumění komplexnějším emocím je stále obtížné.

Začíná se u nich rozvíjet schopnost empatie k ostatním lidem. Pokud se dokáží orientovat v pocitech jiných lidí, bývají oblíbenější. Jsou to častěji jedinci, kteří měli možnost získat potřebnou zkušenost. Když rodiče naučí děti chápat význam různých citových prožitků, pomohou jim porozumět, jak se právě cítí, a proč tomu tak je.

V tomto období se rozvíjí také **vztahové emoce**, které zpřesňují a diferencují city, jako je láska, sympatie, nesympatie, a rozvíjí se i soucit či **pocit sounáležitosti**.

Předškolní věk lze označit jako **fázi přesahu rodiny**, tudíž **socializace**, kdy rozvoj osobnosti jedince probíhá v interakci s jinými lidmi. Dítě tak rozšíří více kontaktů mimo rodinu a získá více nezbytných zkušeností pro další osobnostní vývoj. Učí se novým **sociálním dovednostem**. (Vágnerová, 2012, s. 218-224)

Podle Bednářové, Šmardové (2015, s. 54-55) jsou lidské vztahy pramenem, ze kterého dítě uspokojuje svoje citové a sociální potřeby jako je životní jistota nebo potřeba pozitivní identity, a zároveň jsou zdrojem sociálního učení, děti se učí orientovat ve vztazích a osvojují si způsoby chování a komunikace. Pro uspokojování emocionálních a sociálních potřeb dítěte, pro proces sociálního učení a rozvoj sociálních dovedností je důležité naladění, věnování pozornosti, přijetí, pochopení pro jeho potřeby, ponechávání prostoru a vymezování hranic.

² CNS- centrální nervová soustava

2 Grafomotorický vývoj

Grafomotorika je soubor psychomotorických³ činností, které používáme při kreslení a psaní.

„Ve Dvořákově Logopedickém slovníku (2007, s. 74) již pod samotným heslem **grafomotorika** čteme: „specifická motorika, koordinovaná pohybová aktivita při grafických projevech (kreslení, psaní apod.)“ Psaní není jen záležitostí psacích pohybů ruky (u postižených osob též nohy, úst), ale je řízeno psychikou. Grafomotorika tedy může být nápomocná při diagnostice psychických stavů (únavy, strachu), procesů a vlastností, při diagnostice poruch a nemocí jedince.“ (Mlčáková, 2009, s. 10)

2.1 Vývoj grafomotoriky a kresby

Grafomotorika je důležitá pro správný rozvoj kreslení a psaní a zároveň může být dobrým prostředkem pro vyjádření vlastních pocitů a neverbální komunikace. Je též jedním z aspektů, které se hodnotí pro školní připravenost a zralost dítěte. U dětí se vyvíjí individuálně a postupně.

Následující tabulka popisuje, co by dítě mělo ovládat a v jakém věku.

³ Psychomotorika -, „termín vyjadřující úzkou souvislost a vzájemnou podmíněnost psychické a tělesné (svalové aj.) složky činnosti a prožívání u řady typů úkolů v praxi i při školním učení. V podobném smyslu se užívá výraz senzomotorika.“ (Pedagogický slovník, 2001, s. 193).

Věk	Morotika
2-3 roky	pohyby při kreslení jsou koordinovanější a jemnější
	formy jsou rozmanitější, zprvu hranaté, pak kulaté
	začátek zdůrazňování a používání prvních prvků písma
	začíná intenzivní čmárání
3-4.5 roku	začátek pravidelných, kontinuálních pohybů při kreslení
	zlepšují se tvarové variace
	příčný úchop s nataženým ukazováčkem
	dítě může kreslit čáry, izolované a klikaté
	dítě může provádět pohyby orientované určitým směrem, takže vznikají orientované tvary
	korektury a linie jsou diferencovanější
	umí vymalovat kruh
4,5-5 let	smysluplná kresba „hlavonožce“ představujícího panáčka
	zvětšuje se rozmanitost forem
	grafické formy jsou uspořádány tak, že dávají smysl
	dva body spojené čarou
	od 5 let jsou možné vědomé změny směru při pohybu tužkou
	dítě umí nakreslit kříž
	jsou možné nepřetržité, více či méně pravidelné pohyby
	jsou možné nepřetržité, nazpět směřující pohyby
5-7 let	dítě umí obkreslit a také samostatně namalovat velké postavy
	dítě kreslí se správně uchopenou tužkou
	panáček přibližně s deseti detaily
6-7 let	je možné psaní a kreslení v linkách
	kresby i písmo se zmenšují

Tabulka 1 Motorika závislá na věku Zdroj: Looseová

K ovládnutí funkční grafomotoriky je třeba, aby dítě mělo rozvinuté smyslové vnímání. Looserová zdůrazňuje nejprve ovládnutí základních oblastí vnímání, do něhož zahrnuje tělesné vnímání taktilní (hmatové), kinestetické (umožňující uvědomit si polohu pohybových orgánů v prostoru) a vestibulární vnímání rovnováhy. Když začne dítě vědomě ovládat rukou grafický nástroj, prohlubují se další schopnosti a dovednosti potřebné pro rozvoj grafomotoriky.

O rozvoji grafomotoriky u dítěte rozhoduje mnoho činitelů. Z hlediska vnějších podmínek je závislý na úrovni rodinného prostředí, zde hraje roli zájem rodičů o rozvoji dítěte, zda má dítě možnost někoho v rodině napodobovat a spontánně se učit. Též má velký vliv na rozvoj grafomotoriky výchovné působení v mateřské škole, metodické postupy a vedení učitelkami, ale i vliv ostatních dětí ve třídě. Z vnitřních podmínek je podstatná dosažená úroveň a souhra všech prvků mozkové činnosti při grafomotorických činnostech, stav předpokladů pro psychickou a fyzickou činnost dítěte, též jejich souhra a aktuální stav dítěte. (Doležalová, 2010, s.22-23) **Kresba** u dětí je ve vývoji důležitým jevem a patří mezi základní aktivity dítěte. Děti tak vyjadřují své pocity, představy, přání.

Stručná charakteristika vývoje dětské kresby podle Doležalové (2010, s. 26-27):

Výchovné působení při utváření grafomotorických dovedností je třeba přizpůsobit vývoji dětské kresby. Ve třech letech dítě drží tužku v prstech. Kresba se vyvíjí od neřízených čar k záměrným, což se projevuje ve směru i tvaru vedené linie. Ve třech až čtyřech letech dítě kreslí kolečko, později hlavonožce. Ve čtyřech až pěti letech spojuje dva body ve vodorovné poloze, poté nakreslí kříž a vede nepřetržité pohyby. Pokouší se napodobovat různé tvary. V pěti až sedmi letech nakreslí velkou postavu a zachytí na ní detaily.

Podle Bednářové, Šmardové 2015, s. 7) můžeme spontánní kresbu posuzovat z hlediska obsahového (obsahová pročleněnost, bohatost, námětová různorodost) a formálního (vedení čáry, její plynulost, jistota, přesnost, návaznost, kreslení podle předlohy). Ve spontánní kresbě dítěte se objevují určité tvary, grafomotorické prvky, jejichž různorodost a náročnost přibývá s věkem. Zpočátku jsou to pouze čáry a kruhy, navazující na čáranice a motanice, postupně se zvyšují dovednosti dítěte a přibývají prvky daleko složitější a náročnější. Správné pracovní návyky při kreslení jsou držení těla, držení psacího náčiní, postavení ruky při kreslení a psaní a uvolnění ruky, tlaku na podložku.

Vývoj grafomotorických schopností a dovedností souvisí s hrubou a jemnou motorikou, motorikou mluvidel, motorikou očních pohybů a smyslového vnímání. Aby dítě mohlo kreslit a později psát, musí být schopno souhry (koordinace) zejména mezi okem a rukou – **vizuomotorické koordinace**.

Většina autorů se shoduje v tom, že všechny děti na celém světě začínají kreslit zhruba stejným způsobem (Švancarová, Švancara, 1980). Prvními grafickými pokusy dítěte bývají spontánní nahodilé tahy na papíře – čárání, čmárání (Švancarová, Švancara, 1980; Langmeier, Krejčířová, 2006). Příhoda (1977) je nazývá črtací experimentace. Třileté dítě napodobí podle předlohy vertikální, horizontální i kruhové čáry, nakreslí kruh (Langmeier, Krejčířová, 2006) a začíná kreslit obrysové tvary. První uzavřený tvar, bývá kruhovitý. Současně se vyvíjí protikladný kresebný prvek – přímka, úsečka. Vertikální linie předcházejí před liniemi horizontálními. Kolem čtvrtého roku dítě kreslí takzvaný „lineární náčrt“ (Příhoda, 1977; Plevová, Petrová, 2003). Člověka kreslí jako uzavřenou kruhovitou křivku, která naznačuje celé tělo, a k ní připojuje dvě vertikální čáry nebo několik paprskovitých čar, také umí nakreslit křížek (Langmeier, Krejčířová, 2006). Pátý a šestý rok přichází období realistické kresby. Kresba přestává být lineární. Paže, nohy i krk dítě znázorňuje dvojdimenzionálně. Postava je kreslená, má oblečení, které je již diferencováno podle pohlaví. Pětileté dítě napodobí čtverec, šestileté zvládne trojúhelník (Langmeier, Krejčířová, 2006). (Mlčáková, 2009, s. 31-32)

2.2 Grafomotorické a uvolňovací cviky

Grafomotorická cvičení jsou pro děti v předškolním věku velmi důležitá, a to pro zdokonalení jemné motoriky, tak i pro úspěšnost ve škole při psaní. Grafomotorické cviky by měli s dětmi provádět jak učitelé v mateřské škole, tak i rodiče doma. Ve chvíli, kdy má dítě problém, lze docházet do grafomotorické poradny, kde rodičům a dětem pomohou grafomotoriku zlepšit. Cílem grafomotorických a uvolňovacích cviků je uvolnění ruky před kreslením či psáním a zlepšení koordinace ruky a oka.

Jemná motorika rukou a prstů úzce souvisí s rozvojem řeči, proto je vhodné provádět grafomotorická cvičení s použitím říkadél, která napomáhají i k rozvoji rytmu psaní.

Cílem grafomotorických cviků je rozvíjet smyslové vnímání, zrakové i pohybové schopnosti, tvarovou paměť a představivost, pozornost a soustředění. Snaha je o docílení lehké uvolněné paže, předloktí, zápěstí a záprstí. Doporučují se pohybová cvičení ruky. Jde o souhrn cviků celé ruky, pro uvolnění ramenního a loketního kloubu a prstů. Cviky se provádí kreslením čar ve vzduchu, v poloze vodorovné a šikmé (vodní vlny, zametání vpravo, vlevo), kreslením čar krouživým pohybem (ovál - švestka), směrem zleva doprava (umývání a utírání talíře a podobně). V tomto období se doporučuje provádět posilování a zobratňování svalů prstů modelováním z plastelíny, hlíny, moduritu, hrou na hudební nástroj. Pedagog by se měl také zaměřit na hru s prsty (například mlýnek, kočičí drápky). Grafomotorické cviky slouží k uvolnění ramenního, loketního a zápěstního kloubů, svalů a prstů a bezpečného pohybu ruky po papíře. Cviky je potřeba opakovat vícekrát za sebou a rovnoměrnou rychlostí. Uvolnění ruky se dostaví jako důsledek zmechanizovaného pohybu. Doporučuje se cvičit v kratších časových intervalech, systematicky a intenzivně. (Pavelová, 2009, s. 20-21)

2.2.1 Cviky uvolňující ramenní kloub

Vodorovné, svislé a šikmé čáry zleva doprava, vlnovky, hadovky, kružnice a ovály, kličky na formát A3, prováděné ve stoje u stolečku.

2.2.2 Cviky uvolňující loket

Oblouky, šikmé, svislé čáry, ovály, kruhy vlnovky, kličky prováděné na formát A4 ve stoje u stolečku, v sedu bez opory lokte.

2.2.3 Cviky pro uvolnění zápěstí

Přímky, oblouky, křivky zleva doprava, shora dolů a obráceně, kroužky, ovály, kličky v sedě u stolečku s mírnou oporou lokte, kdy se cviky zmenšují, formát papíru se může nechat, jenom se může přeložením vymezit menší prostor pro cvik.

2.2.4 Cviky prstů

Čáry jsou automaticky kratší, mívají tvary závitnic, sklon by se měl přibližovat sklonu písmen, vybarvování.

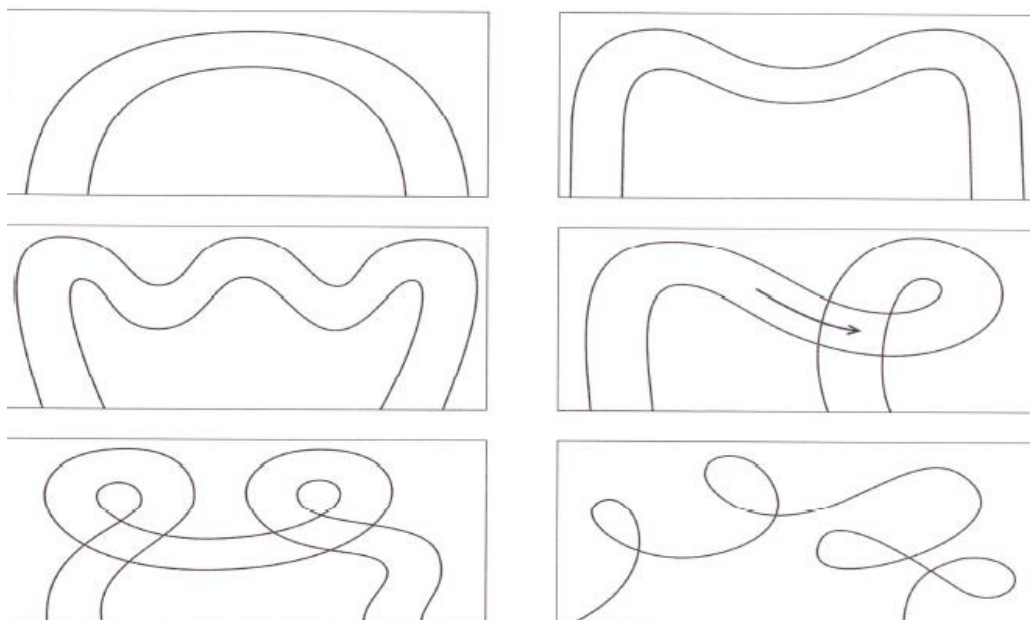
Nevhodné uvolňovací cviky jsou prováděné na svislé ploše, kdy nedochází k uvolnění paže, paže vyvíjí protiklad, aby udržela ruku ve svislé poloze. Při cvičení na svislé ploše ruka dítě bolí a činnost odmítá. Další nevhodné cviky jsou ty, které mění svůj směr pohybu. Dítě, které drží tužku křečovitě, se zastaví v bodě, kde směr pohybu mění, a tím je narušená jeho plynulost. Podobné je to i při nacvičování tvarů sestavených z rovných čar. Při jejich obtahování a obkreslování nedělá plynulé pohyby, ale trhavé. (Pavelová, 2009, s. 31)

Grafomotorická cvičení začínáme pohybem vedeným z ramenního kloubu, ve stoje, na velkou svislou plochu. Kreslíme na tabuli, následně na velký formát papíru, postupně přecházíme na menší formát. Cvičení rytmizujeme jednoduchými říkankami (Klenková, 2000). Příklady cvičení – čmárání jedním směrem „z komína se kouří“, čmárání oběma směry „kočka honí myšku“, kroužení jedním směrem „melu, melu kávu“, kroužení oběma směry „po obloze létá letadlo“, horní oblouk opakovaně „včela létá na kytky“, dolní oblouk opakovaně „hodiny pendlovky“, osmička zleva doprava nepřerušovaně „akrobatické letadlo“. Další vhodná cvičení a obratnosti s rukama jsou prstová cvičení (například obkreslování ruky kombinované s říkankami a dotyky prstů) vhodná k rozvoji jemné motoriky, odstranění únavy. Dále hnětení a modelování z plastelíny, navlékání korálků, hry s tiskátky, trhání papíru a při sebeobslužné činnosti, jako je zapínání knoflíků, zipů, zavazování tkaniček. Moderní didaktickou pomůckou je „pískovnička“ – písek křemičitý, který je rozprostřený na pískovém stole. Lze využít k volné kresbě prstem nebo ke kresbě dle předloh dřívkem. (Mlčáková, 2009, s. 36)

Podle (Bednářové, Šmardové, 2011, s. 58 – 61) dělíme uvolňovací cviky do tří skupin, rozdělených podle obtížnosti. Pro předškolní věk je vhodná I. a II. skupina, ve školním věku můžeme přiřadit III. skupinu cviků.

2.2.5 I. Skupina uvolňovacích grafomotorických cviků

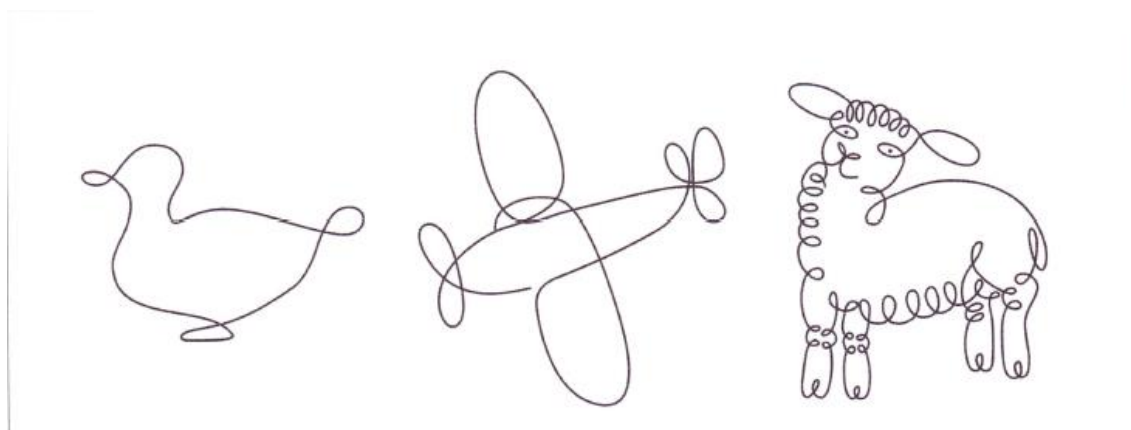
Zde jsou zařazeny nejméně náročné grafomotorické cviky, pro dítě můžeme nazvat „závodní dráhy“. Dané hranice dráhy mu napomáhají držet směr vedení čáry. Vedení dráhy dvěma liniemi, dostatečná šířka mezi liniemi, nekladou příliš velké nároky na koordinaci pohybů. Dráhy je vhodné různě motivovat (příklad rychlá jízda auta).

Obrázek 1- Uvolňovací cviky (dráhy, cesty) od nejméně náročných po obtížnější. Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 59

2.2.6 II. skupina uvolňovacích grafomotorických cviků

Patří sem cviky náročnější na koordinaci, obtahovací, jednotažné cviky a nejjednodušší grafomotorické cviky.

Obrázek 2 - Příklad jednotažných uvolňovacích cviků, od nejjednoduššího po obtížnější. Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 60

2.2.7 III. skupina uvolňovacích grafomotorických cviků

Třetí skupina předpokládá již určitou zručnost a zvládnutí grafomotorických prvků, ze kterých se skládá písmo. Tyto uvolňovací cviky jsou tedy vhodné v období, kdy jeho kreslení je zautomatizováno a je osvojen plynulý pohyb po papíře.

Obrázek 3 - Obtížně varianty uvolňovacích cviků Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 61

Je důležité na děti nespěchat, setrvat u prvků vývojově nižších, zacvičit je a zautomatizovat, pak lépe zvládnou prvky obtížnější.

Při navozování obtížnějších prvků, můžeme použít podpurné techniky, jako je slovní opora, instrukce (odkud kam má čáru vést, rytmické říkanky), zraková opora (při vedení čáry napomůžeme vyznačenými body, naznačenými liniemi) a opora hmatová (vymodelování tvaru, jeho osahání a podobně).

2.3 Grafomotorické obtíže

Grafomotorické obtíže u dětí poznáme na základě pozorování při manipulaci s předměty, při hrách a z analýzy jejich grafomotorických projevů. Sledovat by se měla úroveň všech složek, které se podílejí na budoucím psaní. Především úchopy různě velkých předmětů a manipulace s nimi, smyslové funkce, napodobovací schopnosti, rozumové schopnosti, paměť, rytmické cítění, prostorová orientace. Všimát by se mělo i dalších projevů, jako je zájem o grafomotorické činnosti, tvořivost, úroveň komunikace a sociálních dovedností. (Doležalová, 2010, s. 56)

Pro předškoláky jsou organizovány různé kurzy pro nápravu grafomotorických obtíží, kde odborníci dětem pomohou ve smyslu uvolnění ruky rehabilitačním cvičením, odstraněním špatného držení psacího náčiní, správného sezení, či které vhodné pomůcky jsou doporučeny.

Děti, které mají obtíže v grafomotorice, potřebují v začátcích psaní cílenou pomoc, založenou na průběžné diagnostice a každodenní práci. Koordinátorem této pomoci může být elementarista – učitel dítěte, protože s dítětem denně ve třídě pracuje. Učitel tak včas rozpozná a analyzuje školákovy obtíže, vyhodnotí jeho možnosti a zvolí co nejpřesnější pedagogickou intervenci. (Mlčáková, 2009, s. 87)

2.3.1 Možnosti pomoci při grafomotorických obtížích

Psychická opora a hodnocení mají vliv na motivaci dítěte a umožňují tak snazší cestu k nápravě, dítě potřebuje ocenění úsilí a snahy, které do činnosti vložilo. Správný výběr psacích potřeb, dbát na kvalitní a vhodné psací potřeby. Správný úchop (špetkový) psacího náčiní podpořit „trojhranným programem“. Postavení ruky při psaní, vysvětlení a pomoc v navození správného postavení ruky, nacvičení na uvolňovacích a rozvíčivacích cvicích. Uvolnění ruky, naučit dítě pracovat s uvolněním a napětím. Další pomoci pro dítě jsou správná volba židle, vhodný formát papíru, dostatek příležitosti ke kresbě. Existuje také velké množství metodik a programů, které poskytují informace a možnosti k nápravě. (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 76-78)

3 Písmo a rukopis

Písmo patří k největším vynálezům v dějinách lidstva. První písma – **obrázková**, každý znak vyjadřoval nějaký předmět či druh činnosti. Postupem doby se písemný projev změnil v písmo **hláskové**. Jedno z nejstarších písem vytvořili Sumerové v Mezopotámii – **Klínové**, psali na hliněné tabulky tak, že vtlačovali klínovitý hrot rákosu do vlhké hlíny a vytvářeli znaky, které zobrazovaly člověka, části lidského těla, zvířata rostliny a podobně. Ve starověkém Egyptě kněží psali **hieroglyfy** neboli „posvátným obrazovým písmem“, znaky byly sestaveny z rozeznatelných obrazů například sovy, hada, ruky, lidské postavy stojící na hlavě. Znaky se tesaly do kamene, kreslily na předměty nebo psaly na papyrus. Nejstarším dodnes užívaným systémem písma na světě je **čínské písmo** složené z abstraktních znaků. Většina ostatních národů světa píše pomocí **Abecedy**, kde symboly znázorňují zvuky a spojují se do slov. Nejznámějšími abecedami jsou latinka, používá většina evropských národů (Francouzi, Italové, Španělé, Němci, Poláci a další), cyrilice (základem například písma bulharského), dévanágarí (indické písmo používané několika indickými jazyky), abeceda řecká, arabská a hebrejská (Mlčáková, 2009, s. 11-12)

„Analýzou psacího pohybu se u nás zabýval Příhoda ve 30. – 50. letech 20. století. Upozornil, že výzkumy v oblasti fyziologie výkonu psaní jsou spíše ojedinělé. Podle výzkumu fyziologů se na vytváření písma podílí kolem 500 svalů (Příhoda, 1941). Analýzou psacího pohybu se zjistilo, že si každý jedinec vytváří návyky již při prvních psacích pokusech.“ (Mlčáková, 2009, s. 20) Avšak tyto návyky se mohou změnit. Proto je důležité věnovat náležitou péči návykům dětí při grafických pracích již v předškolním období.

Písmo – rukopis je považováno od pradávna za obraz duše člověka, existuje celý obor zabývající se podobně studiem osobnosti na základě písma – **grafologie**. Písmo je systém grafických znaků, lidem slouží k trvalému zaznamenávání myšlenek vyjádřených jazykem. Tvar písmen je ovlivněn charakterem psacího materiálu a psacím nástrojem. Výslednou grafickou podobu záznamu ovlivňuje vždy pisatel. Záleží tedy na schopnosti vědomě vedeného pohybu. Písmo můžeme také vnímat jako grafickou stopu pohybu. Je-li pohyb vědomý, soustředěný a uvolněný, bude i písmo pěkné. Jde vlastně o celkový projev osobnosti. (Svatošová, 2009, s.12-13)

4 Podmínky správného grafomotorického vývoje

4.1 Hygiena psaní

Pro správné rozvíjení grafomotoriky je nutné dodržovat určité pracovní návyky a postupy při psaní a kreslení, protože to, co si dítě osvojí v předškolním věku, významně poznamená jeho výkon ve škole i chuť a motivaci k dalším činnostem. Zde, se potvrzuje, že utvářet správné návyky je snazší než později odstraňovat ty špatné.

(Mlčáková, 2009, s. 53) uvádí, že k hygieně psaní patří správné sezení a držení těla při psaní, správný úchop tužky, natočení psací podložky, osvětlení psací plochy, doba kdy dítě píše, vytváření radostné a pracovní atmosféry a podle (Bednářové, Šmardové, 2011, s.48) i sem spadá i výběr kreslicích a psacích potřeb.

Dítě vedeme od začátku ke **správnému sezení a držení těla**. „Dítě sedí na celém sedadle, nohy u sebe v kolenou mrně ohnuty, chodidla na podlaze. Trup mírně nakloněn dopředu, ale hrudník se nedotýká hrany stolu. Vzdálenost mezi přední hranou desky stolu a hrudníkem je 3-5 cm. Ramena jsou stejně vysoko, obě předloktí se opírají o desku stolu. Váha trupu spočívá na sedadle, nikoli na předloktích. Úhel paže v lokti je otevřenější, více než o 90 stupňů, loket není plnou vahou na stole. Obě předloktí jsou volně položena na desce stolu. Lokty mírně přesahují přes okraj desky stolu a jsou mírně vzdáleny od těla. Hlava je mírně nakloněna nad podložkou, nevychyluje se z osy páteře. Vzdálenost očí od podložky je přibližně 30-35 cm. Dítě si ji určí tak, že se lokty dotkne psací desky a ukazováky obou rukou položí pod oční víčka na stranách tváře.“ (Pavelová, 2009, s. 30).

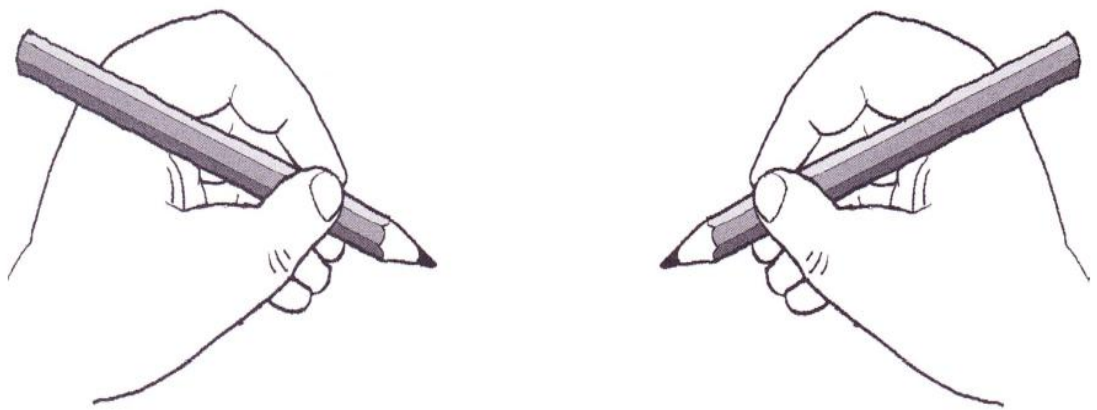
Vytvářením uvedených podmínek a dodržením zásad vytváříme nejen optimální předpoklady pro grafický výkon dítěte, ale zabezpečujeme i dobrý tělesný vývoj, dbáme

na správné držení těla jako prevenci ortopedických vad. (Bednářová, Šmardová, 2001, s. 49).

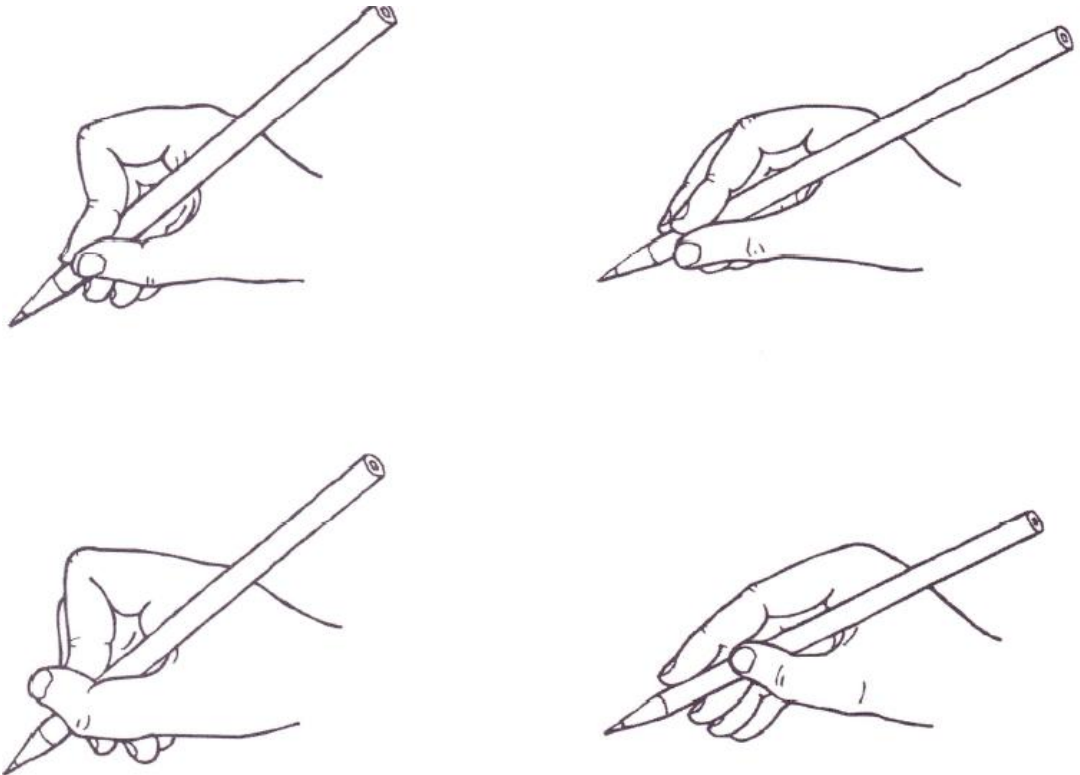

Obrázek 4 - Obrázek č. 4 Správné sezení při kreslení a psaní Zdroje: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 49

„Na **správný úchop psacího náčiní** je vhodné dbát již od počátku, kdy dítě začíná kreslit. Okolo třetího roku by měl být navozen **špetkový úchop**. Tužka leží na posledním článku prostředníku, seshora ji přidržuje bříško palce a ukazováku. Ruka a prsty jsou uvolněny, nesvírají tužku křečovitě, ukazovák není prohnutý. Prsty jsou vzdáleny od hrotu tužky přibližně 3-4 cm. Tužka přesahuje kožní řasu mezi palcem a ukazovákem. Malíček a prsteníček jsou volně pokrčeny v dlani.“ (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 50-51) Navodit špetkový úchop můžeme pomocí různých cvičení na jemnou motoriku jako je „solení polévky“, úchop drobných částic, prstová cvičení s říkankou. Pokud je pro dítě obtížné tento úchop navodit a udržet, je vhodné používat „trojhranný program“ (tužky a pastelky ve tvaru trojúhelníku, kdy každá strana trojúhelníku tvoří opěrný bod pro jeden prst). K tomuto programu je zapotřebí přítomnost a podpora dospělého, vysvětlení a ukázání postavení prstů. Držení ovlivní i výběr trojhranných pastelek. Pokud i nadále má dítě potíže s úchopem psacího náčiní, je vhodné používat speciální násadky na tužky, které fixují správné postavení prstů při psaní.

Obrázek 5 - Správné držení psacího náčiní u leváků i praváků. Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 50

Obrázek 6 - Nesprávné úchopy psacího náčiní. Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 52

V prvním z úchopů jsou prsty ve správném postavení, avšak prsty jsou v křeči, ukazovák je nadměrně prohnutý, u dětí lze většinou zároveň sledovat i odkrvení prstů.

U druhého úchopu označovaného jako drápotivý se na držení tužky podílejí bříška všech prstů. U dalšího úchopu palec přesahuje ukazovák, čímž výrazně snižuje koordinaci. Poslední z nákresů ukazuje posun palce a ukazováku.

Nesmíme zapomínat na **postavení ruky při psaní**. Směr horního konce tužky směřuje vždy do oblasti mezi ramenem a loktem. Ruka se neohýbá v zápěstí, tvoří s paží po oblast lokte poměrně rovnou linii. Je uvolněná, pohyb po papíře vychází z ramene a lokte. Často u leváků bývá tendence ruku v zápěstí nadměrně ohýbat, vytáčet. Důsledkem je nechuť psát, únava při psaní a bolestivost celé paže. Správným postavením ruky při psaní usnadníme naklonění pracovního listu. Papír je nakloněn nahoru tím rohem, kterou rukou dítě píše. Důležité je si uvědomit, že při kreslení a psaní se pohybuje celá paže, včetně ramenního kloubu. Pohyb vycházející z ramenního kloubu můžeme pomoci navodit mícháním vařečkou ve velkém hrnci, mletím kávomlýnkem. Zároveň by si dítě mělo uvědomit i pohyb vycházející z ramene tím, že se druhou rukou při pohybu dotýká pohybujícího se ramene. Poté je vhodné kreslit velké kruhy a rovné dlouhé čáry. Opět je vhodné vědomé vnímání pohybu ruky v rameni. (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 54)

Při kreslení a psaní je důležité mít **ruku uvolněnou**, protože i to závisí na grafickém výkonu dítěte. Pokud dítě vyvíjí nadměrný tlak psacího náčiní na podložku, ruka je brzo unavená a dítě si stěžuje na bolestivost a grafické činnosti nevyhledává.

Existuje několik činitelů, které ovlivňují tlak na podložku. Je to výběr psacího náčiní, psychický stav dítěte a atmosféra, kde psaní či kreslení probíhá. Důležité tedy je, aby kreslení nebo psaní probíhalo v uvolněné přátelské atmosféře, dítě bylo podporováno a oceňováno, v neposlední řadě i správně a přiměřeně věku motivováno. Velice důležité je naučit dítě uvědomovat si a ovlivňovat svalové napětí a uvolnění. Jedna z velice účinných metod nácviku práce se záměrným uvolněním a napětím je motivace panáčkem „hadráčkem“, pro motivaci je vhodné vzít panenku nebo plyšáka. Dítěti na panence ukážeme, jak má uvolněné končetiny. K uvolnění ruky při psaní a kreslení napomáhá také rytmus. Rytmicizací se zlepšuje plynulost pohybů. (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 55)

(Mlčáková, 2009, s. 58) uvádí, že i **osvětlení psací plochy a čas** při kreslení a psaní jsou důležité. Světlo by mělo dopadat zleva u praváků, zprava u leváků. Nejvhodnější je denní světlo. Pokud je nutné zvolit světlo umělé, je vhodný zdroj s matným sklem, který rozptyluje a změkčuje světelné paprsky. Psaní by mělo probíhat, když je dítě odpočaté a koncentrované. Ve škole by se mělo zařazovat v ranních

vyučovacích hodinách, v domácím prostředí je vhodný čas kolem 15. a 17. hodiny odpoledne. Na začátku výuky by samotná doba neměla trvat déle než 10 minut.

I **volba psacího náčiní** ovlivňuje celkový grafický výkon. Při kresbě a cvičení určenému k rozvoji grafomotoriky volíme dobrou tužku, pastelky. Je vhodné vybírat měkčí tužky a pastelky, které dobře vedou stopu a dítě na ně nemusí tlačit. Tvar psacího náčiní vybíráme takový, který dítěti umožní a podpoří jeho správné držení. Nevhodné jsou široké křídly, fixy, jejichž široký nebo čtverhranný tvar znesnadňuje špetkové držení. Naopak vhodné je psací náčiní běžného objemu, který odpovídá i rozměrům dětských prstů. Je možné používat tzv. trojhranný program (tužky, pastelky, štětce), které mají trojúhelníkový průměr a každá strana je určena pro oporu jednoho prstu. (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 48)

4.2 Zásady při rozvoji grafomotoriky

Podle (Bednářové, Šmardové, 2011, s. 79) je důležité se zaměřit na rozvoj hrubé a jemné motoriky, které předchází rozvoji grafomotoriky. Než začneme kreslit a psát, zařazujeme grafomotorické cviky na uvolnění a rozcvičení ruky. Jak již bylo řečeno, uvolňovací cviky řadíme podle obtížnosti, od nejjednodušších po složitější. Grafomotorické prvky volíme podle aktuálních schopností a dovedností dítěte. Vybíráme takové náměty a motivace, kde náročnost prvků a požadavky na obtížnost odpovídají možnostem dítěte. Na zvládnutí prvků necháme dítěti dostatek času, nespěcháme na ně. Nové prvky zařazujeme až poté, co mají zvládnuty ty předešlé. Totéž platí i pro obtížnější grafické prvky, též je zařazujeme až v době, kdy má dítě zvládnuty a zautomatizovány z předchozích skupin. U náročnějších tvarů využíváme podpůrné techniky, můžeme použít instrukce k navození prvků. Při kreslení na dítě nespěcháme, dopřejeme mu dostatek času na promyšlení a provedení kresby.

Nacvičený prvek dostatečně opakujeme. Při opakování je vhodné volit další náměty a rozdílné motivace, aby práce dětem přinášela vždy něco nového a radostného. Vracíme se i k procvičení starších, zvládnutých tvarů, které můžeme postupně zařazovat v obtížnějším provedení. Obtížnost prvku zvyšuje zmenšení velikosti, zvýšení hustoty čar, zmenšení opěrných bodů a jejich postupné vynechávání, střídání velikosti tvaru, požadavky na přesnost provedení kresby. Vždy je pro dítě důležitá vhodná motivace přiměřená jeho věku. Všechny činnosti by pro dítě měly být hrou. Dítě vedeme k soustředění na práci. Pokud je neklidné, raději úkol zkrátíme nebo práci zahájíme v době, kdy jsou pro práci vhodnější podmínky. Dbáme, aby dítě pracovalo systematicky,

neodbíhalo, koncentrovalo pozornost na plnění úkolu a práci dokončilo. Posilujeme tak volní složku osobnosti a odolnost vůči zátěži. Úkoly nedáváme dlouhé, lépe je pracovat přiměřeně, málo a častěji. Důležitá je přítomnost dospělého člověka. V průběhu i závěru činnosti potřebuje zpětnou vazbu od dospělého. Dítě povzbuzujeme a oceňujeme i dílčí úspěchy.

4.3 Prevence poruch psaní

Rizikovým předškolákem je dítě, jež nerado kreslí, nebo kreslení dlouhodobě odmítá. Může se také jednat o dítě, které má problém se správným držením tužky, nedovede obkreslit základní tvary, není schopno postupovat v kreslení podle slovních instrukcí dospělého. Tyto děti jsou často neobratné v tělesném pohybu a sebeobsluze, mají poruchy výslovnosti a nevyhraněnou laterálníitu. Dále mohou mít potíže s orientací v prostoru, s pozorností, nebo se zrakovou diferenciací.

Výše vymezená rizika slouží pouze orientačně k objektivnímu rozpoznání a posouzení počátečních příznaků poruchy psaní. Je tedy důležité zaměřit se na prevenci poruch psaní a možná rizika je třeba odstranit už v předškolním období. (Lipnická, 2007, s. 8-9)

Prevenci obtíží v psaní zaměřujeme na rozvoj motoriky, grafomotoriky, vizuomotoriky, sluchové analýzy a syntézy struktury slova. Rozvíjíme rytmickou reprodukci, jazykový cit, směrovost zleva doprava, nacvičujeme řádkování - přechod z řádku na řádek ve směru zleva doprava, například při manipulacích s prvky, rytmický a dynamický pohyb ruky při grafomotorických cvičeních, smysl pro rým, zařazujeme písničky, rozpočítadla, říkadla doprovázená pohybem v rytmu. (Mlčáková, 2009, s. 86)

„Předškolní dítě je schopné spolupracovat v organizovaných didaktických aktivitách, které jsou cílené a mají konkrétní obsah.“ (Lipnická, 2007, s. 9) Pokud budou aktivity pečlivě promyšlené a připravené tak, aby odpovídaly možnostem daného dítěte, budou mít edukační, stimulační i terapeutický efekt. V průběhu těchto aktivit se dítě učí, navíc zároveň rozvíjí osobnost dítěte a vytvářejí předpoklady pro jeho úspěšný a plynulý přechod z předškolní výchovy do elementárního vyučování v základní škole. Samozřejmě je vždy potřeba řídit se zásadami rozvoje grafomotoriky a vést děti k správným hygienickým návykům.

4.4 Pomoc levorukému dítěti

Leváctví není jevem novodobým, jeho existence je doložená od nejstarších dob. „Přesto po celá tisíciletí byla levá ruka označována za tu „druhou a nečistou“, a tak je tomu v některých společnostech dodnes. V západní kultuře k zmírnění pohledu na leváky došlo v průběhu 19.století, skutečné narovnávání vztahu pravá-levá se datuje do druhé poloviny 20.století, kdy byla podstata leváctví v základních rysech osvětlena, a tím i zbavena stigmatu.“ (Vodička, 2008, s. 78)

Leváci píší dvěma základními způsoby, dolním způsobem psaní a horním způsobem psaní – „drápáním“. Další způsoby psaní jsou dolní způsob psaní s převráceným sklonem písma, horní způsob psaní s obráceným pootočením papíru, horní způsob psaní s obráceným pootočením papíru a převráceným sklonem písma. Horní způsob psaní – „drápání“ je levákům bližší, protože tak intuitivně píší.

Shrnutím všech zásadních východisek pro stanovení způsobu psaní do koncentrovaného vyjádření získáme poučku - tzv. *Vodičkův levácký imperativ: Pamatuj, že nejsi pravákův zrcadlový obraz. Máš právo využít stejných výhod při psaní jako pravák. Ruku stáčeš v nejvýhodnějším směru zamýšleného tahu. Piš co nejvíce směru tahu a omezuj tlak. „Drápej“!* (Vodička, 2008, s. 27-48)

4.4.1 Zásady správného „drápání“ leváků

Leváci drží psací náčiní špetkovým úchopem, kdy palec, ukazováček a prostředníček svírají tužku 2-3 cm od hrotu - prostředníček podpírá palec a ukazováček přidržuje rovnoměrně shora. Pro lepší nácvik úchopu je doporučeno pořídit dětem trojúhelníkovou plastovou násadku, skrz níž se tužka protáhne, nebo přímo pro leváky tvarovaná pera a rollery, které nutí správně rozmístit prsty. Při horním způsobu psaní – „drápání“ je důležitá poloha ruky. Ruka se mírně stáčí nad písmem, opírá se hřbetem.

U zkušenějších žáků ruka klouže po papíře posledními články malíčku a prsteníčku. „Drápající“ levák má při horním způsobu psaní papír před sebou v levé části od osy těla a otáčí s ním stejně jako pravák, tedy levým horním rohem směrem dolů. Tento směr otočení papíru dítěti umožňuje dodržet předepsaný sklon písma. Levoruký sedí stejným způsobem jako pravák. „Jeho místo je v řadě u okna, vlevo v lavici, aby měl co nejvíce světla a aby jeho píšící ruka nenarážela do sousedovy ruky. Vedle sebe mohou sedět i dva leváci.“ (Vodička, 2008, s. 27-48)

Metodika psaní levou rukou se opírá o základní návyky držení tužky získané a udržované již v předškolním věku při kreslení. Je vhodné dbát na držení psacího náčiní,

mírně k rameni. Dlaň se opírá o desku stolu, prsty levé ruky se posunují vpravo pod linkou. Takto se písmo nerozmazává. Nevhodný způsob psaní je ze strany (dlaň po lince). Pokud je žák grafomotoricky dostatečně připraven pro psaní zdola, podporujeme a udržujeme tento způsob. Ale když má dítě na začátku školní docházky zafixované držení tužky ze strany nebo někdy i shora, těžko budeme tento způsob držení tužky měnit. Proto dbáme více na vhodný sklon sešitu, aby si dítě nevytáčelo zápěstí. Sklon písma se doporučuje 70-75 stupňů doprava. Nacvičuje se písmo stojaté, které je pro levoruké dítě snazší, rychlejší a čitelnější. U leváka připustíme i mírný sklon doleva. Doporučuje se výrazná tolerance u sklonu písma pro leváky. U leváků jsou též důležité uvolňovací cviky, jež jsou nezbytné pro přípravu ke psaní, ale jsou i relaxačním prostředkem. Praktikují se ve stoje, dítě drží tužku a na velký arch papíru položený na stole uvolněně kreslí linie. Uvolňovací cviky je nutné dodržovat, protože svalová zátěž při koordinaci jemných pohybů palce a ostatních prstů levé ruky je velká. Předchází se tím i křečovitému držení psacího náčiní.

4.4.2 Základní metodické postupy při kreslení a psaní levou rukou

Základními metodickými postupy v tomto případě jsou: naučit dítě držet správně tužku, dbát na vhodný druh kreslicího a psacího náčiní. Průpravná cvičení pro psaní procvičovat pomocí tabulí, velkých archů papírů. Nikdy dítě nenutit, vhodně motivovat, při vlastním psaní dodržovat všechny zásady, držení těla, sezení, sklonu sešitu, psacího náčiní i písma. Dodržet krátké přestávky a uvolňovací cviky. Správné osvětlení zleva a mírně zpředu. Pro učitelky mateřské školy je důležité znát diagnostické postupy u levorukých a umět je uplatnit. Dále je třeba úzce spolupracovat s rodiči dětí se sklonem k leváctví, v případě potřeby doporučit rodičům vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. (Křišťanová, 1995, s. 23-38)

5 Metodiky používané pro grafomotorický vývoj

Existuje mnoho knih, příruček, programů a metodik pro grafomotorický vývoj. Jsou programy, které jsou využívány odborníky v grafomotorických poradnách nebo školách, dále jsou metodiky, jež si mohou pořídit rodiče dětí a cvičit s nimi doma. Děti si tím rozvíjejí jemnou motoriku, plynulé vedení linky, uvolnění kloubů ruky, prstů.

5.1 Rozvoj grafomotoriky v projektech

Autorkou jednoho z projektů je PhDr. Jana Doležalová, Ph.D. Nabízí metodické postupy k rozvíjení grafomotorických dovedností. Náměty činností jsou pro děti motivační, využívají hravosti a rytmu, jsou komplexně- projektově pojaté. Aby se tato metoda mohla využít, je nutné znát teorii rozvoje grafomotoriky a pregramotnosti.

„Projekty, v nichž jsou začleněny aktivity na rozvoj grafomotoriky, mají svá specifika. Uplatňují se všechny čtyři formy komunikace (čtení, naslouchání, mluvení a psaní). Činnosti jsou uspořádané podle logiky obsahu a obtížnosti.“ (Doležalová, 2010, s. 65) Obvykle se začíná čtením či vyprávěním pohádky. Pohádka se vybírá tak, aby měla co nejvíce motivačních příležitostí pro předpoklad budoucího čtení psaní.

Doležalová ve své knize podrobně popisuje příklady projektů, u každého projektu je uveden cíl, témata pro rozvoj grafomotoriky, pomůcky, aktivity, o čem je pohádka, zakončení projektu.

5.2 Cvičení a malování s prvky tchaj-t'i na rozvoj grafomotoriky

Toto umění pochází z Číny, vychází z pozorování přírody a obecně platných jevů v ní. Stojí na základech principů dynamické rovnováhy protikladů jin a jang, opírá se o teorii pěti prvků (oheň, voda, dřevo, kov a země). Způsob výuky je založen na pozorování a napodobování mistra jeho žáky během společné praxe.

U nás se tímto cvičením (uměním) zabývá Táňa Svatošová od roku 1997, je to akademická malířka a instruktorka Centra taoistických umění Zlatý Kopec. Na základě využití prvků tchaj-t'i a propojení zkušeností, které získala profesí výtvarníka a arteterapeuta, nabízí ucelený projekt třiceti lekcí. Projekt Vědomé stopy je propojen mezi spontánním tělesným pohybem dětí, jeho následnou kultivací za pomoci cvičení tchaj-t'i a jeho grafického záznamu. Je přechodem od nevědomé stopy k vědomé. Kurzy metody Vědomé stopy získaly akreditaci MŠMT, od ledna 2010 se realizují při pražském DYS- centru.

Projekt je vhodný pro všechny, komu není lhostejná péče o základní kulturní a společenské hodnoty, mezi které patří písmo, jeho grafika, péče o zvládnutí gramotnosti. (Svatošová, 2009, s. 19)

Dalšími metodikami pro rozvoj grafomotoriky jsou různé pracovní listy, například od **Jiřiny Bednářové**: 1. díl Mezi námi pastelkami - grafomotorická cvičení a rozvoj kresby pro děti od 3 do 5 let. 2. Díl: Co si tužky povídali- grafomotorická cvičení a rozvoj kresby pro děti od 4 do 6 let. 3. díl Grafomotorická cvičení a rozvoj kresby pro děti od 5 do 7 let. Dále od **Pavla Svobody**: Cvičení pro rozvoj jemné motoriky a psaní nebo od **Mileny Lipnické**: Rozvoj grafomotoriky a podpora psaní.

Existují též různé kurzy zabývající se rozvojem grafomotoriky pro předškolní děti.

6 Obsah předškolního vzdělávání

Základem vzdělávání dětí v Mateřské škole je respektování individuálních potřeb a možností dítěte. Pro přípravu vzdělávacích programů je východiskem **Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání** dál jen RVP PV. Vymezuje nám hlavní podmínky, požadavky a pravidla pro vzdělávání dětí předškolního věku. Program je nutno dodržovat v běžných mateřských školách i v mateřských školách s programem upraveným dle speciálních potřeb dětí a v přípravných třídách základních škol.

Předškolní vzdělávání je pro děti ve věku od 3 do 7 let (školský zákon umožňuje odložit povinnou školní docházku nejdéle do zahájení školního roku, kdy dítě dovrší 8. rok věku). Mateřská škola se dělí na třídy, kde je možno zařazovat děti stejného nebo různého věku. Vytváří tím věkově homogenní či věkově heterogenní třídy. Do běžných MŠ je možné zařazovat i děti se speciálními vzdělávacími potřebami a tvořit tak integrované třídy. Předškolní vzdělávání doplňuje dětem rodinnou výchovu a pomáhá jim zajistit prostředí s dostatkem mnohostranných podnětů k aktivnímu rozvoji a učení. Přizpůsobuje se vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emočním potřebám dětí, nabízí vhodné prostředí (vstřícné, podnětné, zajímavé, obsahově bohaté), kde se dítě bude cítit bezpečně, jistě, spokojeně, radostně. Předpokladem pro správný rozvoj dětí je uplatňování odpovídajících metod a forem práce. **Učení** by mělo probíhat **formou nezávazné dětské hry**. Mělo by být uplatněno **situační učení** založené na srozumitelných a praktických ukázkách. Důležitou roli v procesu učení má i **spontánní učení** založené na principu nápodoby. Všechny aktivity jak spontánní, tak řízené, by měly být vzájemně provázané a vyvážené, tak, aby odpovídaly možnostem předškolního dítěte.

RVP PV Stanovuje cíle v podobě **záměrů** a v podobě **výstupů**. Nejprve v úrovni obecné a pak v úrovni oblastní. V úrovni obecné jsou vyjádřené pomocí **rámcových cílů**, kde záměrem je rozvíjet dítě po stránce fyzické, psychické i sociální a výstupy v podobě **klíčových kompetencí**, což je soubor předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro rozvoj každého jedince. V předškolním vzdělávání jsou klíčové tyto kompetence: **kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální a kompetence činnostní a občanské**. Všechny tyto kompetence by měly být pro dítě dosažitelné.

V úrovni oblastní jsou to dílčí cíle a výstupy v podobě pěti vzájemně prolínajících se oblastí: **Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost, Dítě a svět.**

Jednotlivé oblasti jsou zpracovány tak, aby byly pro pedagoga srozumitelné a mohl s jejím obsahem dále pracovat. Každá oblast obsahuje vzájemně propojené kategorie: **dílčí cíle** – vyjadřují co by měl pedagog sledovat a podporovat u dítěte v průběhu předškolního vzdělávání, dále **vzdělávací nabídku** – soubor praktických a intelektových činností vhodných k naplňování cílů a k dosahování výstupů. **Očekávané výstupy** – dílčí výstupy vzdělávání obecně považované za dosažitelné. Jsou formulované pro dobu, kdy dítě předškolní vzdělávání ukončuje s tím, že dosažení není pro dítě povinné. V RVP PV jsou pojmenována možná rizika, která mohou ohrožovat úspěch vzdělávacích záměrů. Pedagoga upozorňují, čeho by se měl vyvarovat.

Vzdělávací obsah RVP PV slouží pedagogovi jako východisko pro vlastní přípravu. Ve školním (třídním) vzdělávacím programu ji pedagog dětem předkládá v podobě integrovaných bloků. Bloky by měly být tvořeny tak, aby integrovaly všechny vzdělávací oblasti (s tím, že některá oblast může převažovat víc, jiná se dotýká velmi okrajově). Zaměření bloků by mělo vycházet z přirozených potřeb dítěte. Obsah bloků by měl být dítěti srozumitelný, užitečný a prakticky využitelný. Svým obsahem by se měly vzájemně doplňovat, navazovat, mohou se prolínat a plynule přecházet jeden do druhého.

RVP PV je základním východiskem i pro přípravu vzdělávacích programů pro děti se speciálními potřebami a děti mimořádně nadané. Rámcové cíle a záměry jsou pro vzdělávání pro všechny děti stejné. Podmínky pro děti znevýhodněné a se zdravotním postižením jsou přizpůsobené potřebám, jež vyplývají ze zdravotního oslabení dítěte.

Do RVP PV patří i **podmínky předškolního vzdělávání**, jsou to **věcné podmínky** (vhodné prostory, nábytek, vybavení- hračky, pomůcky, zahrada.), **životospráva** (vyvážená strava, dostatek tekutin, pravidelný denní režim, dostatek volného pohybu venku i vevnitř, respektování individuálních potřeb dítěte.), **psychosociální podmínky** (bezpečné a spokojené prostředí pro děti i dospělý, postupná adaptace, pedagogové respektují potřeby dětí, vzájemná důvěra mezi dětmi a dospělými...), **organizace** (denní řád, prevence pohybu, děti mají dostatek času i pro spontánní hru, nepřekračování počtů dětí ve třídě.), **řízení mateřské školy** (hodnocení zaměstnanců ředitelkou, pedagogický sbor pracuje jako tým, spolupráce rodičů, MŠ spolupracuje i s jinými organizacemi či nejbližšími školami.), **personální a pedagogické zajištění** (pedagogové se sebevzdělávají, ředitelka podporuje pracovní tým, vytváří

podmínky pro další vzdělávání pedagogů, specializované služby jako je logopedie či jiné služby jsou zajišťovány příslušný odborníci), **spoluúčast rodičů** (oboustranná důvěra, porozumění, respekt, ochota spolupracovat, pravidelné informace pro rodiče, zachování diskrétnosti vůči rodičům.).

6.1 Autoevaluace mateřské školy a hodnocení dětí

„Autoevaluace školy je systematické posuzování a vyhodnocování procesu vzdělávání a jeho výsledků realizované účastníky vzdělávacího procesu, výsledky slouží jako zpětná vazba pro zkvalitnění činností školy.“ Hodnocení mateřské školy by mělo být komplexně. V praxi je zapotřebí zaměřit evaluaci na následující oblasti: naplňování cílů, kvalita podmínek vzdělávání, způsob zpracování a realizace obsahu vzdělávání, práce pedagogů, výsledky vzdělávání. Evaluace se provádí buď na úrovni školy nebo na úrovni třídy. Provádí ji ředitelka školy, pedagogický sbor. Pro evaluaci je důležité sbírat, zpracovávat a využívat informace pravidelně a systematicky.

Hodnocení dětí probíhá u každého dítěte zvlášť, důležité je informace dokumentovat. Pedagog průběžně sleduje a hodnotí individuální rozvoj a učební pokroky každého dítěte jednotlivě. Písemné záznamy o dítěti, o jeho pokrocích v rozvoji učení by měly být důvěrné a přístupné pouze pedagogům v mateřské škole, popřípadě rodičům.

Mateřská škola je též povinna zpracovávat v souladu s RVP PV a s obecně právními předpisy **Školní vzdělávací program** – povinná součást dokumentace mateřské školy, dále jen ŠVP. ŠVP je dokumentem veřejným. Odpovědnost za tvorbu ŠVP má ředitelka MŠ, na tvorbě se podílí celý pedagogický sbor. ŠVP má obsahovat tyto informace: identifikační údaje o mateřské škole, obecná charakteristika školy, podmínky vzdělávání, organizace vzdělávání, charakteristika vzdělávacího programu, vzdělávací obsah, evaluační systém. ŠVP PV by měl respektovat hlavní zásady formulované v RVP PV. V neposlední řadě patří do RVP PV povinnosti předškolního pedagoga, jako je odpovědnost za ŠVP, cílevědomá a plánovaná práce. Dále vykonávání odborných činností, usilovat o vytváření partnerských vztahů mezi školou a rodiči.

<http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>

6.2 Grafomotorika v RVP a ŠVP

Grafomotorika je souhrn psychomotorických činností, patří sem hrubá motorika, tedy motorické funkce paže, ramene a lokte a jemná motorika, motorika prstů a dlaně. Též sem náleží motorika očních pohybů a motorika mluvidel, tedy artikulačních orgánů a vizuomotorika neboli souhra mezi okem a rukou. S grafomotorikou souvisí i sluchové a zrakové vnímání, koncentrace pozornosti a lateralita.

Vzdělávací obsah RVP PV je uspořádán do pěti oblastí, **Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost a Dítě a svět**, jež se vzájemně propojují a navazují na sebe. Znamená to, že souhrn psychomotorických činností se objevuje v každé oblasti, jen v některých méně a některých více. Zmíním se zde právě o oblastech, které se grafomotorice věnují více. První z nich je **Dítě a jeho tělo** cílem této oblasti je právě rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti **hrubé i jemné motoriky** (koordinace a rozsah pohybu, dýchání, koordinace ruky a oka), rozvoj a užívání všech smyslů. Vzdělávací nabídkou této oblasti jsou lokomoční pohybové činnosti (chůze, běh, skoky a poskoky, lezení), nelokomoční pohybové činnosti (změny poloh a pohybů těla na místě) a jiné činnosti (míčové hry, sezónní činnosti) to vše je obsahem **hrubé motoriky**. Pro **jemnou motoriku** nám vzdělávací nabídka nabízí manipulační činnosti a jednoduché úkony s předměty, pomůckami, nástroji, materiálem. Dále sem patří smyslové a psychomotorické hry, konstruktivní a grafické činnosti. V neposlední řadě jednoduché pracovní a sebeobslužné činnosti v oblasti hygieny, stolování, oblékání, úklidu, které jsou též důležité v oblasti grafomotoriky. Výstupem pro celou oblast **Dítě a jeho tělo** (což znamená, co dítě na konci předškolního období dokáže) je zvládnutí pohybových dovedností a prostorovou orientaci, běžné způsoby pohybu v různém prostředí, koordinovat lokomoci a další pohyby a polohy těla. Vnímání a rozlišování pomocí všech smyslů (sluchově – zvuky a tóny, zrakově rozlišovat tvary předmětů, vnímání hmatem). Ovládat koordinaci ruky a oka, zvládat **jemnou motoriku** (zacházet s předměty denní potřeby, materiálem, drobnými pomůckami, s grafickým a výtvarným materiálem - například nůžkami, tužkami, barvami, lepidlem, modelovací hmotou). Zvládnout sebeobsluhu sebe sama (oblékat se, svlékat, obouvat, umět stolovat apod.) Druhou oblastí, která se také grafomotoriky také týká, je **Dítě a jeho psychika**. Tato oblast zahrnuje tři podoblasti: Jazyk a řeč, Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace a Sebepojetí, city a vůle. První z právě zmíněných podoblastí Jazyk a řeč je součástí psychomotorických činností. Cílem je

rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění) i produktivních (výslovnosti, mluvního projevu, vyjadřování), rozvoj komunikativních dovedností (verbálních i neverbálních), osvojení si některých poznatků a dovedností, které předcházejí čtení a psaní, rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka i další formy sdělení verbální i neverbální (výtvarné, hudební, pohybové, dramatické). Vzdělávací nabídkou pro tuto oblast jsou artikulační, řečové, sluchové a rytmické hry, hry se slovy, individuální i skupinová konverzace, prohlížení knížek, grafické napodobování symbolů, tvarů, čísel, písmen a další. Výstupem, tedy to, co dítě zpravidla dokáže na konci předškolního období, je správně vyslovovat, ovládat dech, tempo i intonaci řeči. Domluvit se slovy i gesty, rozumět slyšenému, sluchově rozlišovat začáteční a koncové slabiky a hlásky ve slovech, rozlišit některé symboly a porozumět jejich významu, poznat některá písmena a číslice, poznat napsané své jméno. Projevovat zájem o knížky, soustředěně poslouchat četbu, hudbu apod. Obě tyto oblasti se tedy věnují grafomotorice nejvíce v RVP PV, zbylé oblasti se tím zabývají jen okrajově.

<http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>

Školní vzdělávací program naší mateřské školy nese název „Putování v čase“ a byl vytvořen celým pedagogickým kolektivem školy. Vzdělávací obsah je zpracován ve čtyřech integrovaných blocích: Čas padajícího listí, Čas ledové královny, Čas jarního probuzení a Čas prázdninové pohody. V každém z nich jsou nastíněny cíle a záměry, stručná charakteristika vzdělávací nabídky. Třídní vzdělávací programy jednotlivých tříd vymezují specifika těchto tříd; podmínky, které vstupují do výchovně vzdělávací činnosti, určují pravidla soužití jednotlivých skupin dětí, naznačují vzájemné spolupůsobení učitelů jednotlivých tříd, volby metod a postupů evaluačního procesu a další potřebná specifika pro tu kterou třídu. Čtyři základní bloky jsou motivačně zpracovány, přechod jednoho do druhého je nenásilný a podtémata na sebe navazují. Což znamená, že v každém bloku jsou zpracovány záměry a výstupy právě pro rozvoj grafomotoriky. Zmíním zde například tolik důležitou schopnost sebeobsluhy, kterou děti trénují od začátku školního roku a zdokonalují po celou dobu školkové docházky a souvisí právě s rozvojem jemné motoriky. Zaměřím se též na pohybové schopnosti, jež jsou obsaženy ve všech blocích a jsou tolik důležité pro rozvoj hrubé motoriky.

Součástí vzdělávacího obsahu jsou i dílčí projekty. Do jednotlivých integrovaných bloků jsou začleňovány dle potřeby specifika jednotlivých tříd. Jejich naplňování vychází z věkových a individuálních zvláštností dětí. Projekty též obsahují hlavní záměry a charakteristiku vzdělávací nabídky. Názvy projektů jsou „Kouzelný skřítek“

se zaměřením na environmentální výchovu, „Čáry máry zdravíčko“ – zdravé životní návyky a postoje, „Hrajeme fér – prevence patologických jevů, „Trochu se uč a přemýšlej“ – rozvoj komunikativních dovedností s využitím interaktivních pomůcek, „Od hlásky k mluvenému slovu“ – logopedická prevence. Tento projekt se zabývá rozvojem správné výslovnosti (správný mluvní vzor), rozcvičením mluvidel a správným dýcháním, rozšiřováním pasivní i aktivní slovní zásoby, gramaticky správnou řečí, rozvíjením fonemického vnímání, posilováním sluchové i zrakové analýzy a syntézy, diferenciací a paměti a rozvojem hrubé i jemné motoriky a grafomotoriky.

(ŠVP, MŠ, Školní, Rokycany)

7 Praktická část

7.1 Cíl práce

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, na jaké úrovni jsou děti v oblasti grafomotoriky a jakým způsobem pedagogové rozvíjí grafomotorické dovednosti u dětí v mateřské škole Školní Rokycany. Zaměřím se na to, jaké metodiky a postupy učitelky v jednotlivých třídách využívají, jak často se grafomotorice věnují. Budu se zabývat také tím, co dělají v případě, že dítě nemá správné pracovní návyky, jak často a zda rádi či neradi si děti kreslí a na jaké úrovni v jednotlivých věkových kategoriích jsou.

7.2 Hlavní výzkumná otázka

Jaký je stav a možnosti stimulace grafomotorických dovedností u dětí v MŠ Školní Rokycany?

7.2.1 Dílčí otázky

Jakou roli sehraává mateřská škola v rozvoji grafomotoriky u dítěte zejména u předškolního věku?

Jaké metody se využívají při rozvoji grafomotoriky v MŠ?

Jak často se rozvoji grafomotoriky v MŠ věnují?

Jak často si děti kreslí?

7.3 Metody výzkumu

Pro svojí práci jsem si zvolila kvalitativní výzkum. Nejdříve tedy definuji, co je podstatou kvalitativního výzkumu. Švaříček (2007, s. 24) říká, že podstatou je do široka rozproštěný sběr dat bez toho, že by na počátku byly stanoveny základní proměnné. Také nejsou předem stanoveny hypotézy a výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již předtím někdo vybudoval. Jde o to do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý jev a přinést o něm maximální množství informací. Logika tohoto výzkumu je induktivní, teprve po nasbírání dat začíná výzkumník pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují, formuluje předběžné závěry a hledá pro ně další oporu v datech. Kvalitativní výzkumníci používají tyto tři typy dat: data z rozhovorů, data z pozorování a data z dokumentů. Pracují též se slovy a textem.

Je nutné si stanovit, jak jednotlivá data a informace získávat a následně zpracovávat.

7.4 Metody sběru dat

Výběr metod sběru dat se v procesu kvalitativního výzkumu nachází až po stanovení cílů výzkumu, definování výzkumných otázek, výběru designu. Metody sběru jsou specifické postupy poznávání určitých jevů, které badatel užívá s cílem rozkrýt a prezentovat to, jak lidé interpretují a vytvářejí sociální realitu.

(Švaříček, 2007, s. 142)

Pro svůj výzkum jsem si zvolila tyto metody sběru dat: rozhovory s učitelkami, zúčastněné pozorování a analýza produktů.

7.4.1 Polostrukturovaný rozhovor – obecně

Jde o jeden ze dvou typů hloubkového rozhovoru, vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek. Zprv by se měl badatel připravit na teoretickou znalost zkoumaného prostředí. Zadruhé by příprava rozhovoru měla vést k tomu, že si badatel připraví základní témata, která vycházejí z hlavní výzkumné otázky, ke každému tématu otázku, jak by se na danou skutečnost mohl ptát. Témata pro rozhovor pocházejí z několika zdrojů, hlavně z odborné literatury, pozorování a z analýzy produktů. Zkušený tazatel je také zkušeným pozorovatelem, schopným číst neverbální sdělení, citlivým k prostředí rozhovoru a ke svému vztahu s účastníkem zkoumání. Stejně i pozorovatel potřebuje dovednosti k rozhovoru, protože během práce v terénu se dotazuje na mnoho otázek, neformálně a formálně. Porozumění pozorování a rozhovoru jako provázaným technikám kvalitativního výzkumu je základním krokem k uvědomění si podstaty tohoto typu zkoumání.

Hloubkový rozhovor se neskládá jen ze dvou částí, z rozhovoru a přepisu. Celý proces získání dat prostřednictvím této metody sestává z výběru metody, přípravy rozhovoru, průběhu vlastního dotazování, přepisu rozhovoru, analýzy dat a z psaní výzkumné zprávy. (Švaříček, 2007, s.160)

7.4.2 Polostrukturovaný rozhovor – prakticky

Můj polostrukturovaný rozhovor byl realizován v jednotlivých třídách učitelek, u svých dětí v Mateřské škole Školní, Rokycany, kde zároveň i já pracuji jako učitelka. V první řadě jsem si prostudovala RVP Rámcový vzdělávací program, (dále jen RVP) a ŠVP Školní vzdělávací program, (dále jen ŠVP), odbornou literaturu vhodnou pro téma grafomotorika a kresba a další potřebné materiály pro toto téma. Poté jsem si připravila několik otázek, které mi zároveň odpoví na mou hlavní výzkumnou otázku „Jaký je stav a možnosti stimulace grafomotorických dovedností u dětí v MŠ Školní Rokycany“. S každou paní učitelkou jsem vedla v průměru 20 – 30 minutový rozhovor.

Zde uvádím otázky na učitelky:

1. Co využíváte s dětmi pro rozvoj jemné a hrubé motoriky, která předchází rozvoji grafomotoriky?
2. Jak často a zda rádi si děti kreslí?
3. Jaké metody využíváte při rozvoji grafomotoriky?
4. Jak často se věnujete grafomotorice a jak děti motivujete, jaká cvičení nebo pomůcky využíváte?
5. Co děláte v případě, že dítě nemá správné pracovní návyky (držení těla, držení psacího náčiní, postavení ruky při kreslení, uvolnění ruky, tlak na podložku), nápravy, pomoc.
6. Co dělá dětem největší problém v oblasti grafomotoriky?
7. Jaké jsou reakce dětí na danou činnost?
8. Jak byste popsala pozornost dětí?
9. Co sledujete při činnostech rozvíjejících grafomotoriku?
10. Máte ve třídě levoruké dítě? V případě, že ano, jak s ním pracujete?

Poslední otázka vznikla na základě jednoho z rozhovorů s paní učitelkou, která se s dítětem levákem momentálně často zabývá.

7.4.3 Zúčastněné pozorování – obecně

Dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu s cílem objevit a reprezentovat sociální život a proces.

Účelem není jen samo pozorování, ale i zprostředkování nalezených informací.
(Švaříček, 2007, s. 142)

7.4.4 Zúčastněné pozorování – prakticky

Moje zúčastněné pozorování bylo zaměřeno na děti, konkrétně jsem pozorovala čtyři věkové kategorie dětí ve věku tři, čtyři, pět a šest let. V každé věkové kategorii byly dvě děti (jedna dívka a jeden chlapec). Pozorovala jsem rozdíly daných věkových skupin v kresbě postavy, a to ve čtyřech důležitých oblastech: sezení a držení těla, úchop psacího náčiní, uvolnění ruky a tlak na podložku, způsob vedení čáry. Pozorováním jsem si chtěla potvrdit skutečnosti, které se při vývoji kresby postavy a v daných oblastech vyskytují. To znamená, co je pro věkové kategorie typické a normální v daných oblastech a kde je nutné více se na dítě zaměřit.

7.4.5 Analýza produktů – obecně

Odborné posouzení produktu ve vztahu k předpokladům a schopnostem dítěte, jeho dřívějším výkonům, k normě (Evaluace v mateřské škole, s. 12).

7.4.6 Analýza produktů – prakticky

Součástí mé práce jsou analýzy produktů - analýza kresby postavy a grafomotorické listy dětí třech věkových kategorií. Zaměřuji na rozdíly mezi produkty dětí.

7.5 Charakteristika místa výzkumu - mateřské školy Školní, Rokycany

Mateřská škola Školní je v provozu již od roku 1957, kdy byla přebudována z bývalé porodnice. V mateřské škole je pět tříd. Tři třídy jsou rozdělené podle věku dětí (1. třída 3-4 roky, 2. třída 4-5 let, 3. třída 5-7 let) a dvě třídy jsou méně početné – smíšené, pro děti s vadami řeči a psychomotorickými obtížemi. Každá třída má svůj název, jsou zde 1. třída Myšky, 2. třída Berušky, 3. třída Motýli, 4. třída Žabičky, 5. třída Šnecci. Kapacita mateřské školy je 107 dětí. Pracuje zde 8 pedagogů, 5 asistentek pedagoga, ředitelka a ekonomka školy, 3 provozní pracovnice, 3 kuchařky - včetně vedoucí. Já zde pracuji rok a jsem u nejmenších dětí v 1. třídě. Ve školce je zvykem s dětmi pokročit o jednu třídu výš, a tak je dovést až do předškolního věku.

Budova má tři podlaží se suterénem, kde jsou jídelny s nově rekonstruovanou kuchyní. V dalších podlažích jsou jednotlivé třídy, všechny jsou vybavené novým nábytkem, dostatečným množstvím hraček a pomůcek. K mateřské škole patří také pěkná velká zahrada s krásnými vzrostlými stromy a různými dětskými průlezkami. Zahrada se využívá i ke společným akcím s rodiči.

Cílem naší školy je rozvíjet osobnost dítěte, podporovat jeho tělesný rozvoj a zdraví, jeho spokojenost a pohodu. Nenásilně bez hnaní k výkonům, motivovat děti k dalšímu poznávání a učení. Podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, jež vede k rozvoji intelektu, řeči, poznávacích procesů, kreativity sebepojetí a sebevyjádření. Rozvíjet přirozené předpoklady dítěte, učit ho prožívat svět kolem sebe, vědět si rady se sebou, znamená podporovat spontánní zvědavost, rozvíjet poznávací dovednosti a city, vést ho k sebeovládání, podporovat jeho sebedůvěru. Dodržovat nastavená pravidla, pomáhat a brát ohledy na slabší jedince.

7.6 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek mé bakalářské práce tvoří celkem 7 učitelek z mateřské školy Školní v Rokycanech. Z důvodu zachování anonymity nezveřejňuji jména, jen iniciály. Učitelky představím iniciály, jejich věkem, vzděláním a délkou praxe v MŠ a třídou, kterou tento rok mají.

<i>Iniciály</i>	<i>Věk</i>	<i>Vzdělání</i>	<i>Délka praxe</i>	<i>Třída</i>	<i>Věk dětí</i>
V. G.	59 let	Středoškolské	41 let	2. třída	4-5 let.
D. S.	53 let	Středoškolské	35 let	1. třída	3-4 roky
J. K.	53 let	Středoškolské	30 let	2. třída	4-5 let
I. U.	52 let	Vysokoškolské	33 let	3. třída	5-6 let
D. P.	50 let	Středoškolské	32 let	3. třída	5-6 let
E. P.	47 let	Středoškolské	7 let	4. třída	4-6 let
R. K.	46 let	Vysokoškolské	27 let	5. třída	Třída s psychomotorickými obtížemi

Tabulka 2 - Výzkumný vzorek

Paní učitelky mi poskytly ve svých třídách rozhovor věnovaný oblasti grafomotoriky a kresby.

Dalším výzkumným vzorkem této práce bylo 8 dětí ve věku od 3 do 6 let (4 dívky a chlapci) pro pozorování při kresbě lidské postavy a při daných oblastech. Z důvodu zachování anonymity jsou kresby dětí označeny značkami a pohlavím. Děti všech věkových kategorií jsem měla ve své třídě.

7.7 Průběh výzkumného šetření

Výzkumné šetření proběhlo v MŠ Školní Rokycany, kde zároveň i pracuji. Nebylo tedy těžké se domluvit s učitelkami na rozhovoru a na dnech, v nichž budu moc pracovat i s dětmi na kresbě postavy a pozorovat je při práci, a tím se zaměřit na oblasti, které jsou při kresbě nebo grafomotorice velmi důležité. Děti, které v mém výzkumu hrály roli, jsem pozorovala od konce září do konce února. Rozhovory mi pak byly poskytnuty během jednoho měsíce.

Ve své práci se nejprve zaměřím na první z uvedených metod, tedy na rozhovor s pedagožkami. Jednotlivé respondentky označím uvedenými iniciálami, jež jsem již uvedla výše.

7.7.1 Rozhovor s učitelkami

Paní učitelka V. G.

Odpověděla na otázku č. 1. **Co využíváte s dětmi pro rozvoj jemné a hrubé motoriky, která předchází rozvoji grafomotoriky?** takto: „Nejraději využívám jógu prstů dle brožury, procvičení celých paží, cvičení denně, ráda využívám boxovací pytel nejen na motoriku, ale i na vybití dětí.“ Jelikož jsme si začaly hned po této otázce povídat o **metodách grafomotoriky** - otázka č. 3, které V. G. využívá, nechaly jsme si kresbu až na konec. V. G. říká : „nejčastěji využívám Metodu dobrého startu a grafomotorice se věnuji téměř denně, jako pomůcky dávám tkaničky, nářadí, budu se opakovat, ale opět boxovací pytel, posazování věci (hříbečky, korálky)“. Zde V. G. odpověděla i na otázku č. 4 **Jak často se věnujete grafomotorice a jaká cvičení nebo pomůcky využíváte.** Další otázka č.5 **Co děláte případně, že dítě nemá správné pracovní návyky?** V. G. odpovídá: „dítě nenásilně opravím například, když nesprávně drží tužku názorně mu ukážu správné držení, poté mu ruku poopravím“. Otázka č. 6 **Co dělá dětem největší problém v oblasti grafomotoriky?** byla zodpovězena takto: „Nevyhraněná lateralita je velký problém, dost často si děti tužku přehazují a tvrdé držení tužky nebo spíše křečovitě, neumí se dostatečně uvolnit.“ Otázka č. 7 **Jaké jsou reakce dětí na danou činnost?** “No řekla bych, že novým věcem se rádi učí, když je činnost správně navozená a motivovaná děti se rychle naučí, udrží i delší pozornost a dokončí úkol.“ Touto otázkou paní učitelka V. G. odpověděla i na otázku č. 8 **Jak byste popsala pozornost dětí?** Otázka č. 9 **Co sledujete při činnostech rozvíjejících grafomotoriku?** V. G. říká: „sleduji tím, jak jsou děti připraveny pro školu, jejich zralost, co napravit nebo doporučit rodičům pro

nápravu“. Nyní se vrátíme k otázce **č. 2 Jak často a zda rádi děti kreslí?** “Často si rádi vymalovávají, ale já to nemam ráda, protože nad tím tolika nepřemýšlí. Sama dětem dávám spíš dle předlohy nebo kresbu spontánní. Více a raději kreslí dívky.“

Paní učitelka D. S.

Otázka č. 1 Co využíváte s dětmi pro rozvoj jemné a hrubé motoriky, která předchází rozvoji grafomotoriky? „Nejvíce využívám různá pohybová cvičení jak pro hrubou, tak i pro jemnou motoriku od jednoduchých po ty složitější. Dětem cvik předvedu a namotivuji je písničkou nebo říkankou. Také používám nejrůznější pomůcky jako třeba dřívka a trianl na rytmus, podnos s krupičkou či pískem. Tyto různé cviky děláme téměř denně.“ **D. S.** takto odpověděla zároveň i na otázku **č. 4. Jak často se věnujete grafomotorice a jak děti motivujete, jaká cvičení nebo pomůcky využíváte?** Vrátime se k otázce **č. 3 Jaké metody využíváte při rozvoji grafomotoriky?** **D. S.** odpovídá: “Jak říkám, nejraději děti namotivuji s různými pomůckami. U předškolních dětí využívám pracovní listů (př. Šimonovy pracovní listy). S tříletými zpočátku jen cviky na uvolnění ruky, pak postupně přidávám jednoduché kroužení tužkou na velký formát papíru.“ **Otázka č. 5 Co děláte v případě, že dítě nemá správné pracovní návyky (držení těla, držení psacího náčiní, postavení ruky při kreslení, uvolnění ruky, tlak na podložku), nápravy, pomoc?** **D.S.** „Když dítě nemá správné pracovní návyky, je nutný individuální přístup, časté procvičování, nenásilná oprava dítěte, popřípadě doporučit cvičení rodičům i na doma.“ **Otázka č. 6 Co dělá dětem největší problém v oblasti grafomotoriky?** **D. S.:** „Je to i otázka věku, celkově vzato – držení a nesprávný sklon tužky i papíru.“ **Otázka č. 7 Jaké jsou reakce dětí na danou činnost?** **D. S.:** „Se správnou motivací většinou vše přijímají kladně.“ **Otázka č. 8 Jak byste popsala pozornost dětí?** **D. S.:** „Je nutné dané činnosti přizpůsobit věku dítěte, aby vydrželo. Tzn. nejmenší děti od 3let kratší činnosti, předškolák může mít činnosti na delší dobu jednoduché a těžké spíše na kratší dobu.“ **Otázka č. 9 Co sledujete při činnostech rozvíjejících grafomotoriku?** **D. S.:** „Sleduji, zda je dítě zralé pro další cvičení, u předškoláku zralost do školy. Možné chyby, které napravím, jak jsem již říkala.“ **Otázka č. 2 Jak často a zda rádi děti kreslí?** **D.S.:** „Řekla bych, že raději si kreslí dívky, dost často si všímám, že i lépe drží tužku a nejsou tak křečovité, chlapeci kreslí méně a jen tehdy, když mají nějaký úkol, sami kreslení nevyhledávají.“ **Otázka č. 10 Máte ve třídě levoruké dítě a jak s ním pracujete?** **D. S.:** „Ano. Většinou tyto děti posazuji napravo, tak aby mělo dostatek prostoru, upozorním na sklon papíru, správné držení tužky nebo

nůžek pro leváky. Levoruké dítě drží tužku jakoby hákovitě, ruku má shora. Je důležité s dětmi často ruku procvičovat a uvolňovat.“

Paní učitelka J. K.

Otázka č. 1 Co využíváte s dětmi pro rozvoj jemné a hrubé motoriky, která předchází rozvoji grafomotoriky? “Na hrubou motoriku využívám rytmizační hry, poskoky, hry s míčem, na jemnou motoriku šroubovačku, šněrovačku, mačkání a trhání papíru, pískovničku, navlékání korálků. **Otázka č. 2 Jak často a zda rádi si děti kreslí?** J. K.: „Kreslí raději dívky a denně - samy to vyhledávají, chlapci moc často ne. Dívky kreslí rády princezny a maminky. **Otázka č. 3 Jaké metody využíváte při rozvoji grafomotoriky?** J. K.: „ Mojí jasnou volbou je Metoda dobrého startu (dále jen MTD), mám s ní opravdu dobré zkušenosti. MTD se velmi úspěšně podílí na rozvoji motorických dovedností a smyslového vnímání u dětí. A co vlastně obsahuje? J.K. odpovídá: “MDS je zpracovaná do 25 lekcí, obsahuje metodickou příručku, pracovní listy, hudební doprovod. Od těch písní se odvíjí příběh a pohyb. MDS je pro mě moc dobrá a přínosná pomůcka, která dětem v tomto směru pomáhá. Mimo to využívám často pytlíky s rýží a hry s prsty.“ **Otázka č. 4 Jak často se věnujete grafomotorice a jak děti motivujete, jaká cvičení nebo pomůcky využíváte?** J. K.: „Individuálně denně, skupinově týdně, motivuji říkankami nebo písničkami. Při individuální grafomotorice se věnuji i správnému sezení, držení tužky, uvolnění zápěstí a v případě, že dítě má problém, citlivě ho napravím a názorně ukážu.“ Zde paní učitelka J. K. odpověděla i na otázku **č. 5. Co děláte v případě, že dítě nemá správné pracovní návyky (držení těla, držení psacího náčiní, postavení ruky při kreslení, uvolnění ruky, tlak na podložku), nápravy, pomoc.** **Otázka č. 6 Co dělá dětem největší problém v oblasti grafomotoriky? A v případě, že problém mají jak pomoci?** J. K.: “Velkým problémem u dětí bývá správné držení tužky a uvolnění zápěstí, v tomto případě využívám uvolňující cviky na zápěstí a jak jsem se již zmínila, citlivá náprava.“ **Otázka č. 7 Jaké jsou reakce dětí na danou činnost?** J. K.: „To je individuální, někdo se sekne a nechce pokračovat, jiní rádi tyto činnosti dělají. Ale celkově bych řekla, že je negativní reakce často od chlapců, dívkám nevadí.“ **Otázka č. 8 Jak byste popsala pozornost dětí?** J. K.: „Řekla bych, čím lepší motivace, tím lepší pozornost.“ **Otázka č. 9 Co sledujete při činnostech rozvíjejících grafomotoriku?** J. K.: “Při činnostech, které rozvíjí grafomotoriku sleduji držení tužky, sklon papíru, na kolik má dítě uvolněnou ruku, správné sezení.“ **Otázka č. 10 Máte ve třídě levoruké dítě? V případě, že ano, jak s ním pracujete?** J. K.: „Ano mám

a pracuji s ním dle metodiky pro práci s levorukým dítětem, důležité je dát pozor na správný sklon papíru.“

Paní učitelka I. U.

Otázka č. 1 Co využíváte s dětmi pro rozvoj jemné a hrubé motoriky, která předchází rozvoji grafomotoriky? „Během roku při volných chvílích využívám jógu prstů. Zařazuji cvičení jemné motoriky a posilování svalstva prstů v řadě aktivit v oblasti her, kreativních činností nebo pracovních činností. K procvičování využíváme – labyrinty, spirály, balanční hry pro jednotlivce či dvojice, hry dětským nářadím, zatloukáací tvary, provlékáací tvary, navlékání korálků, psaní do písku či krupice, vytrhávání z papíru, modelování, malování, zavazování tkaniček, manipulace s drobnými předměty, skládání obrázků. Provádíme cviky celé ruky, pro uvolnění ramenního a loketního kloubu a prstů – kreslením čar ve vzduchu – vodní vlny, zametání vpravo vlevo, kresba čar krouživým pohybem – kruh, ovál, pohyb nahoru – dolu (zuby, pila).“

Otázka č. 2 Jak často a zda rádi si kreslí? I. U.: „Děti kreslí rády, od 1. třídy prošla většina dětí vývojem od hlavonožců až nyní ke kresbě lidské postavy se všemi detaily – prsty, krk, jsou mezi nimi rozdíly v kresebném projevu – vývoj nadále pokračuje. Kreslí si při ranních hrách i odpoledne při čekání na rodiče. Využívají širokou paletu barev.“

Otázka č. 3 Jaké metody využíváte při rozvoji grafomotoriky? I. U.: „Využívám metodu názornosti, znamená to, že učitelka předvede a vysvětlí daný úkol. Také analyticko-syntetickou metodu – rozložíme požadované na části, pak spojíme v celek.“

Otázka č. 4 Jak často se věnujete grafomotorice a jak děti motivujete, jaká cvičení nebo pomůcky využíváte? I. U.: „Věnuji se denně, ne vždy kresbou, ale každý den děláme jógu. Cvičení hrubé motoriky – procvičení ramenního kloubu, zápěstí. Na cvičení jemné motoriky využíváme stříhání, navlékání korálků, hry s legem, hry s drobnými stavebnicemi dle návodu, psaní do písku. Motivuji dle plánu písničkou, pohádkou či říkankou. Také pomáhají rovnovážná cvičení, hry na rytmické nástroje obkreslovačky. Co se týče takových pomůcek, používám ráda tříhranné pastelky, voskovky (měkkí stopa), křídly, prstové barvy.“

Otázka č. 5 Co děláte v případě, že dítě nemá správné pracovní návyky (držení těla, držení psacího náčiní, postavení ruky při kreslení, uvolnění ruky, tlak na podložku), nápravy, pomoc? I. U.: „Před každým cvičením si procvičíme prsty, rozhýbeme celou ruku. S dětmi zopakujeme, jak se sedí u stolu, jak si dáme papír a jak držíme tužku. K nácviku špetkového úchopu používám šátek, který dítě třem prsty přejíždí, hry s drobnými tvary, které dítě přendává z jedné misky do druhé.“

Otázka č.6 Co dělá dětem největší problém v oblasti grafomotoriky? A v případě, že problém mají jak pomoci? I. U. : „Některým dětem činní problém sezení u stolu, jiným držení grafomotorického materiálu. Některé děti na pastelku tlačí, drží ji křečovitě. Dětem s ADHD či poruchou pozornosti činní problém vydržet u činnosti a dokončit ji. Je nutno opravovat jednotlivé děti, vysvětlit jim, jak mají pracovat. Povzbudím je do další práce pozitivní motivací, pochvalou. Nutná je i spolupráce s rodinou. Některým dětem je doporučena návštěva kurzu grafomotoriky. Avšak záleží na rodičích, jak situaci pochopí a jsou ochotni spolupracovat.“

Otázka č. 7 Jaké jsou reakce dětí na danou činnost? I. U.: „Při dobré motivaci děti ochotně spolupracují. Bývá výjimkou, že se jednotlivce nechce činnosti zúčastnit. K činnosti dítě nenutím, většinou se samo po chvíli přidá.“

Otázka č. 8 Jak byste popsala pozornost dětí? I. U.: „Dost dětí má problém s pozorností. Proto je nutné je stále motivovat, chválit, povzbuzovat.“

Otázka č. 9 Co sledujete při činnostech rozvíjejících grafomotoriku? I. U.: „Sleduji správné držení těla, sezení, polohu dolních končetin, vzdálenost hlavy od papíru, držení psacího náčiní. Nezapomínám ani na krátká relaxační cvičení mezi jednotlivými činnostmi.“

Otázka č. 10 Máte ve třídě levoruké dítě? V případě, že ano, jak s ním pracujete? I. U.: Levoruké dítě posazuji na kratší stranu stolu, aby mělo pro sebe více prostoru, upozorňuji ho na sklon papíru, výběr správných nůžek při stříhání.“

Paní učitelka D. P.

Otázka č. 1 Co využíváte s dětmi pro rozvoj jemné a hrubé motoriky, která předchází rozvoji grafomotoriky? „Pro rozvoj jemné motoriky využívám cviky s prsty - konečkem palce se postupně dotýkat konečků ostatních prstů (jedna ruka, druhá ruka, oběma současně), navlékání korálek, korálky házet do nízké láhve, namotávání klubíčka, překládání papíru, hry s modelínou a hlinou, stříhání. V hrubé motorice děláme skoky snožmo, poskoky na jedné noze, stoj na jedné noze, házení a chytání míče, skákání panáka, jízda na koloběžce, výstup a sestup na pavučinu, chůze na zvýšené rovině a spousta dalších lokomočních a nelokomočních pohybů.“

Otázka č. 2 Jak často a zda rádi si děti kreslí? D. P.: „U dětí se postupně s vývojem rozvíjí zájem o kresbu. Více a rádi kreslí děvčata než chlapci. Ve 3. třídě jsou znát pokroky.“

Otázka č. 3 jaké metody využíváte při rozvoji grafomotoriky? D. P.: „Já nejvíce využívám metodiku přípravné fáze grafomotoriky a nácviku psaní pro děti předškolního věku, jsou to tzv. Šimonovy pracovní listy. Vždy by úkoly měly být od nejjednodušších po složitější. Dále využívám Metody dobrého startu, což je soubor 25 lekcí a obsahuje pracovní listy, písničky, od

kterých se pak odvíjí různé příběhy a metodickou příručku.“ **Otázka č. 4 Jak často se věnujete grafomotorice a jak děti motivujete, jaká cvičení nebo pomůcky využíváte?** D. P.: „Denně, ale ve větší míře a jednou týdně na to využívám pracovní listy.“ **Otázka č. 5 Co děláte v případě, že dítě nemá správné pracovní návyky (držení těla, držení psacího náčiní, postavení ruky při kreslení, uvolnění ruky, tlak na podložku), náprava, pomoc?** D. P.: „Opravuji držení grafického materiálu, správné sezení, postavení hlavy – vzdálenost od pracovního listu.“ **Otázka č. 6 Co dělá dětem největší problém v oblasti grafomotoriky? A v případě, že problém mají jak pomoci?** D. P.: „Špatné držení grafického materiálu – křečovitě, špatný úchop, špatné sezení při práci. Napravuji nenásilně, názorně předvedu. S takovými dětmi pracuji i více individuálně.“ **Otázka č. 7 Jaké jsou reakce dětí na danou činnost?** D. P.: „Děti je nutno neustále motivovat, zařazovat uvolňovací cviky prstů. Děti mají radost z pochvaly, rády pracují v kolektivu.“ **Otázka č. 8 Jak byste popsala pozornost dětí?** D. P.: „Pozornost dětí je různá, záleží na psychice dětí, ale všechny děti lze namotivovat tak, aby je daná činnost bavila.“ **Otázka č. 9 Co sledujete při činnostech rozvíjejících grafomotoriku?** D. P.: „Při sledování dětí přicházím na možné nedostatky, co je třeba zlepšit, podchytit a dál rozvíjet. Je nutné dítě za sebemenší úspěch pochválit, nezesměšňovat před druhým. Nenápadně dítě s citem opravit.“ **Otázka č. 10 Máte ve třídě levoruké dítě? V případě, že ano jak s ním pracujete?** D. P.: „Ve třídě máme levoruké dítě, pracuji s ním stejně jako s pravákem. Jen pomůcky má přímo pro leváky – nůžky a posazuji ho na kratší stranu stolu z důvodu místa.“

Paní učitelka R. K.

Otázka č. 1 Co využíváte s dětmi pro rozvoj jemné a hrubé motoriky, která předchází rozvoji grafomotoriky? „Pro rozvoj celkové pohybové obratnosti využívám říkanky a písničky s pohybem. Pro rozvoj koordinace prstů, v opozici palce pracujeme s kuličky na prádlo, mačkání kousků papírů do kuliček, zapínání knoflíků na oblékacích panenkách, drobné mozaiky, modelování, navlékání korálků.“ **Otázka č. 2 Jak často a zda rádi si děti kreslí?** R. K.: „Kreslíme každý den, ale po vyzvání. Samy si tuto činnost nevyberou.“ **Otázka č. 3 Jaké metody využíváte při rozvoji grafomotoriky?** R. K.: „Kreslení prstem do tácku s hrubou moukou, kreslení na tabuli nebo velký formát balicího papíru, malování v holicí pěně rozetřené na igelitovém ubrusu.“ **Otázka č. 4 Jak často se věnujete grafomotorice a jak děti motivujete, jaká cvičení nebo pomůcky využíváte?** R. K.: „Každý den se věnuji grafomotorice. Používám cviky před činností jako je cvičení

s pažemi, prsty, mačkání rehabilitačních míčků a spousta dalších. Z pomůcek, jak už jsem říkala často kolíčky na prádlo, knoflíky, korálky.“ **Otázka č. 5 Co děláte v případě, že dítě nemá správné pracovní návyky (držení těla, držení psacího náčiní, postavení ruky při kreslení, uvolnění ruky, tlak na podložku), nápravy, pomoc?** R. K.: „Pracujeme krátce a pravidelně od hrubších pohybů k jemnějším. Postupně zmenšovat psací plochu i prvky. Důležitý je i dostatek času a správná názornost. Pracovat s dětmi individuálně, přiměřeně věku, oceňovat snaha, radost. Koukám také na správné sezení, výběr správného náčiní, které dobře klouže po papíře, dostatečně ořezané, viditelná stopa. Před činností uvolňovací cviky, motivace.“ **Otázka č. 6 Co dělá dětem největší problém v oblasti grafomotoriky? A v případě, že problém mají jak pomoci?** R. K.: „Děti mají nedostatky v oblasti jemné motoriky, špatné držení psacího náčiní a udržení pozornosti. Pokud problém mají, jakože poslední dobou často, pravidelně jim nabízím činnosti, které jsou vhodné pro jemnou motoriku a které jsem se zmínila už v otázce č. 1. Pro udržení pozornosti, děláme kratší dobu a pravidelněji. Při držení tužky citlivě napravím a názorně předvedu.“ **Otázka č. 7 Jaké jsou reakce dětí na danou činnost?** R. K.: „Tyto činnosti přijmou, ale samy nevyhledávají.“ **Otázka č. 8 Jak byste popsala pozornost dětí?** R. K.: „Vzhledem k tomu, že jsem ve speciální třídě (málopočetné, děti z různými vadami), je zde značná vázanost na vedlejší podněty. Je tedy nutné klidné pracovní místo bez přítomnosti ostatních dětí.“ **Otázka č. 9 Co sledujete při činnostech rozvíjejících grafomotoriku?** R. K.: „Sleduji sezení dětí, uvolnění správné držení psacího náčiní, zájem a radost z činností, laterality.“ **Otázka č. 10 Máte ve třídě levoruké dítě? V případě, že ano jak s ním pracujete?** R. K.: „Ve třídě levoruké dítě nemáme. Ale ze svých zkušeností, levoruké dítě posazují na kratší stranu stolu, hlídám sklon papíru, držení tužky.“

Paní učitelka E. P.

Otázka č. 1 Co využíváte s dětmi pro rozvoj jemné a hrubé motoriky, která předchází rozvoji grafomotoriky? „V hrubé motorice v zimě pravidelně bruslení, v létě jízda na koloběžce, dále pak hry s míčem různé poskoky, cviky s náčiním. Pro rozvoj jemné motoriky pravidelná návštěva keramické dílny, modelování, mozaiky puzzle, navlékání korálků.“ **Otázka č. 2 Jak často a zda rádi si děti kreslí?** E. P.: „Častěji a pravidelněji kreslí dívky, kluci méně a nejsou tak pečliví.“ **Otázka č. 3 Jaké metody využíváte při rozvoji grafomotoriky?** E. P.: „Využívám metodiky od Bednářové, která moc pěkně popisuje i grafomotoriku a kreslení, tak nabízí spoustu pracovních listů i diagnostiku

všech důležitých činností. Též využívám Šimonovy pracovní listy pro předškoláky.“

Otázka č. 4 Jak často se věnujete grafomotorice a jak děti motivujete, jaká cvičení nebo pomůcky využíváte? E. P.: „Věnuji se každý den při ranních činnostech, беру si děti individuálně. Skupinově děláme uvolňovací cviky, mačkání míčků, papíru.“

Otázka č. 5 Co děláte případě, že dítě nemá správné pracovní návyky (držení těla, držení psacího náčiní, postavení ruky při kreslení, uvolnění ruky, tlak na podložku), nápravy, pomoc? E. P.: „V případě, že nemá správné pracovní návyky, více se na dítě zaměřím, častěji si dítě беру individuálně. Výsledky jsou, ale pomalu. Dítě často chválím i za sebemenší úspěch, má z toho radost a lépe mu jde práce.“

Otázka č. 6 Co dělá dětem největší problém v oblasti grafomotoriky? A v případě, že problém mají jak pomoci? E. P.: „Nesprávné držení tužky, štětce, nůžek. Neustále procvičujeme a motivujeme dle tematického celku, hlavně individuálně. Společně spíše cviky s prsty, cviky na uvolnění ramenního kloubu, zápěstí.“

Otázka č. 7 Jaké jsou reakce dětí na danou činnost? E. P.: „Když je správně zvolená motivace výsledkem je od dětí, že je to baví a rády to opakují, opačně jsou otrávené.“

Otázka č. 8 Jak byste popsala pozornost dětí? E. P.: „Děti jsou nesoustředěné, když jsou odpoutány jinými podněty. Důležité mít klid a kratší dobu na práci.“

Otázka č. 9 Co sledujete při činnostech rozvíjejících grafomotoriku? E. P.: „Zda děti správně drží tužku, štětec, dodržení předešlé linie, sklon papíru, správné sezení.“

Po rozhovoru s učitelkami, jsem zjistila, že každá má trochu jiné názory, ale vcelku se neliší. V první otázce: co využíváte pro rozvoj jemné a hrubé motoriky, byly časté odpovědi: navlékání korálků, modelování, různé mozaiky, stavebnice, manipulace s drobným materiálem, pohybové činnosti jako jsou poskoky, běh, házení míčem. Zajímavá byla odpověď od V.G, že využívá boxovací pytel na cvičení hrubé motoriky, ale i na vybití energie dětí a na pozdější soustředěnost právě na činnosti v klidu jako je kreslení, grafomotorické činnosti. Přínosná pro mne byla i odpověď od I. U., kde se zmiňuje o cvičení jógy prstů. Z rozhovorů je zřejmé, že oblasti grafomotoriky se věnují opravdu denně. Průběžně rozvíjí dovednosti, které jsou pro grafomotoriku nutné.

7.8 Výsledky pozorování

Další metodu, jež jsem ve výzkumu použila, je pozorování dětí, v němž jsem se zaměřila na několik oblastí: sezení a držení těla, úchop psacího náčiní, uvolnění ruky a tlak na podložku, způsob vedení čáry. Oblasti, které jsem si vybrala, jsou velmi důležité pro grafomotorický vývoj, jak bylo popsáno již v teoretické části. Na začátku pozorování jsem si zapsala, na jaké úrovni jednotlivé děti v těchto oblastech jsou. V průběhu pozorování jsem se snažila zachytit pokroky u dětí a ty následně zapsat. Nakonec jsem srovnávala, zda jednotlivé děti v oblastech pokrok udělaly a jaké rozdíly jsou mezi věkovými kategoriemi. Pro přehlednost a jednodušší vypracování jsem si vytvořila ke každé oblasti tříbodovou škálu, kde je popsáno, co který bod znamená. Kam tedy přibližně dítě zařadit a co s ním dál procvičovat. Pozorování dětí probíhalo v období od konce září do února.

7.9 Sezení a držení těla

Velmi špatné – sezení nerovnoměrné vůči sedací ploše, hlava je blízko či daleko k podložce. Ruka, která nepíše, je mimo stůl a nebo dělá něco jiného.

Dobré – snaží se o správné sezení, ale při soustředění na práci se poloha a držení těla zhoršuje.

Výborné – váha těla spočívá na celé sedací ploše. Tělo mírně nakloněno dopředu, ramena ve stejné výšce, hlava mírně nakloněná (vzdálenost 25 – 30 cm) od papíru. Ruka, která nepíše, přidržuje papír.

7.10 Úchop psacího náčiní

Velmi špatné – jiný úchop než špetkový. Střídání úchopů.

Dobré - má snahu o špetkový úchop, ale během práce neudrží správný úchop.

Výborné – správně osvojený špetkový úchop.

7.11 Uvolnění ruky a tlak na podložku

Velmi špatné – křečovité držení tužky, ruka je celá (od ramene až po prsty v křeči). Moc velký tlak na podložku nebo naopak žádný.

Dobré – při kratších úkolech se snaží být ruka uvolněná a tlak je přiměřený. Při delších nebo těžších úkolech opět ruka v křeči a nepřiměřený tlak na podložku.

Výborné – ruka je při práci uvolněná od ramene až po prsty a tlak na podložku je přiměřený.

7.12 Způsob vedení čáry

Velmi špatné – čáry vedeny na více tahů. Neplynulý pohyb.

Dobré – při lehkých a středně těžkých úkolech je čára vedena plynule. Naopak těžší úkoly ještě na více tahů.

Výborné – čáry jednotázné a plynulé pohyby po papíře.

8 Průběh pozorování

8.1 Věková kategorie 3 roky

DÍVKA, značka srdíčko

Před pozorováním:

Sezení a držení těla – hlavu má blízko k papíru, ruka, která nepíše, se drží židle, sedí nerovnoměrně vůči sedací ploše.

Úchop psacího náčiní – špetkový úchop, ale s přesahem palce.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – křečovité držení tužky, velký tlak na podložku.

Způsob vedení čáry – neplynulý pohyb.

Průběh pozorování:

Dívka se v průběhu pozorování občas sekla a v kreslení či vyplňování úkolů nechtěla pokračovat, bylo potřeba jí pozorovat tak, aby o tom nevěděla. Spíše jsem se snažila dívku v daných oblastech nenásilně poopravit. Postupně si dívka dala říct, i přesto, že se svou povahou je svá a je vidět, že doma řídí pravidla ona. Velký pokrok udělala v úchopu psacího náčiní, kde už palec je tam, kde má být. Soustředěná bývá chvíli, a proto v sezení je pořád jakoby mimo stůl, hlavu se snaží mít ve správné úrovni. Tlak na podložku je pořád silný, má potřebu vše vybarvovat a na pastelku tlačit, čáry jsou neplynulé.

Na konci:

Sezení a držení těla - hlavu udrží ve správné poloze, rukou, která nepíše, si drží papír, jen sezení musíme stále napravovat.

Úchop psacího náčiní – správně si osvojila špetkový úchop.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – na dále křečovitě držení tužky a tím velký tlak na podložku.

Způsob vedení čáry – nadále neplynulý.

Závěr:

Od prvního sezení je znát o něco lepší soustředěnost, ale nadále se musíme věnovat tomu, aby dívka napůl neodcházela. Velký pokrok je v držení psacího náčiní a v udržení hlavy ve správné poloze. Dále také budeme pokračovat v procvičování plynulých čar a uvolnění ruky.

CHLAPEC, značka stoleček

Před pozorováním:

Sezení a držení těla – hlava je blízko k papíru, ruka sice na stole, ale mimo papír, tělo ohnuté, na jedné noze klečí.

Úchop psacího náčiní – úchop hrstičkový.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – tlak na podložku žádný, tužku drží moc volně.

Způsob vedení čáry – tah čáry sice plynulý, ale velmi slabý.

Průběh pozorování:

Chlapec ze začátku u stolečku nevydržel, bylo vidět, že není zvyklý. Při pravidelném plnění úkolů se postupně naučil sedět déle u práce. Když přicházely úspěchy, začaly chlapce práce u stolu bavit, více si začal kreslit a lépe plnil grafomotorické listy. Odnaučil se špatnému sezení u stolu, ruku se snaží mít na papíře, úchop se též během práce zlepšil. Psací náčiní drží pevněji a čára je tak silnější.

Na konci:

Sezení a držení těla – odnaučil se mít nohu v poloze klečmo, snaží se o správné sezení jen při delším soustředění se občas zapomene.

Úchop psacího náčiní – má snahu o špetkový úchop, ale během práce neudrží.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – tlak na podložku přiměřený, ruka uvolněná.

Způsob vedení čáry – plynulý a čára silnější.

Závěr:

U chlapce je vidět velký pokrok při práci u stolu, práce ho začala bavit, a dokonce i někdy sám si sedne ke kreslení. Při sezení nastal pokrok a při úchopu se snaží o špetkový úchop. Tužku drží pevněji a tím i tah čáry je lépe vidět. Nadále budeme procvičovat správné sezení i úchop.

8.2 Věková kategorie 4 roky:

DÍVKA, značka kyblík

Před pozorováním:

Sezení a držení těla – snaží se o správné sezení těla, jen hlava je blízko k papíru, ruka si drží papír.

Úchop psacího náčiní – má správně osvojený špetkový úchop.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – tlak na podložku přiměřený, ruka uvolněná.

Způsob vedení čáry – čára jednotažná a plynulý pohyb po papíře.

Průběh pozorování:

Tato dívka má už z domova téměř osvojené všechny tyto oblasti, velmi ráda kreslí a hezky vybarvuje bez přetahování. Jen vzdálenost hlavy od papíru jsme musely častěji opravovat.

Na konci:

Sezení a držení těla - váha těla spočívá na celé sedací ploše, tělo má mírně nakloněné dopředu, hlavu mírně nakloněnou, ruka si drží papír.

Úchop psacího náčiní – správně osvojený špetkový úchop.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – ruka uvolněná, tlak na podložku přiměřený.

Způsob vedení čáry - čára jednotázná a plynulý pohyb po papíře.

Závěr:

Vzhledem k tomu, že dívka měla kromě špatné vzdálenosti hlavy od papíru všechny oblasti v normě nebyly vypozorovány žádné velké změny.

CHLAPEC, značka míček

Před pozorováním:

Sezení a držení těla – hlava blízko papíru, rukou co nekreslí si podepírá hlavu, sedí na půli židle na pravé straně.

Úchop psacího náčiní - úchop smyčcový

Uvolnění ruky a tlak na podložku – křečovitá ruka, moc velký tlak na podložku.

Způsob vedení čáry – neplynulý pohyb

Průběh pozorování:

Chlapec se od začátku kreslení vyhýbá, celkově práce u stolečku, jako jsou pracovní listy nebo hry pro jemnou motoriku, nerad dělal. Postupem času a pravidelnou nabídkou těchto činností si i tyto činnosti oblíbil. Jinak na svůj věk má dost vědomostí, je vnímavý a má dobrou paměť.

Na konci:

Sezení a držení těla – Hlavu se snaží udržet ve správné vzdálenosti, ruka si drží papír, ale nohy jsou pořád mimo stůl.

Úchop psacího náčiní – úchop pořád střídá, vydrží opravdu chvilku, pak zpět smyčcový úchop.

Uvolnění a tlak na podložku – ruka od ramene je uvolněnější, u těžších úkolů větší svalové napětí. Tlak na podložku se zlepšil.

Způsob vedení čáry – snaží se o plynulejší pohyb, avšak při delším tahu nevydrží.

Závěr:

Chlapec si zautomatizoval zatím jen to, jak držet papír a vzdálenost hlavy od papíru. Neustálé procvičování napomohlo i k uvolnění ruky a celého těla.

Úchop je zatím nestálý, budeme dále trénovat. Vedení čáry je plynulejší. Kreslení nevyhledává.

8.3 Věková kategorie 5 let:

DÍVKA, značka hrneček

Před pozorováním:

Sezení a držení těla – snaží se o správné sezení, při dlouhé práci se hrbí.

Úchop psacího náčiní – při soustředění na správný úchop, kreslí moc křečovitě.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – souvisí s úchopem, když drží tužku dle svého, ruku má uvolněnou. Ve chvíli, kdy bude mít správný úchop, ruka je křečovitá a tlačí na podložku.

Způsob vedení čáry – opět záleží u dívky na úchopu, když bude tužku držet nesprávně, tah čáry udělá najednou, naopak, při správném úchopu čára vedena na více tahů.

Průběh pozorování:

Dívka velmi ráda kreslí. Při plnění pracovních listů se snaží být pečlivá, ale potom zapomíná na uvolnění ruky a správný úchop. Průběžným opravováním a cvičením se dívka zlepšila.

Na konci:

Sezení a držení těla – vydrží sedět ve správné poloze- hlava mírně nakloněná dopředu, nehrbí se, váha těla spočívá na celé sedací ploše.

Úchop psacího náčiní – správně si osvojila špetkový úchop, už jen málokdy se stane, že zapomene.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – ruka uvolněnější, tlak na podložku přiměřenější.

Způsob vedení čáry – plynulý tah čáry se dívce vede už i při správném držení tužky.

Na závěr:

U dívky je znát velký pokrok v uvolnění ruky a plynulém tahu čáry, ani se nehrbí
Vzhledem k tomu, že dívka je v jemné motorice velmi šikovná a rychle se učí, bylo jen otázkou času si osvojit správně špetkový úchop.

CHLAPEC, značka strom

Před pozorováním:

Sezení a držení těla – hlava blízko papíru, ruka správně drží papír, ale celkově se hrbí.

Úchop psacího náčiní – o správný úchop se snaží, ale vydrží krátce.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – při dlouhých úkolech je snadno unavitelný a začíná být křečovitý.

Způsob vedení čáry - neplynulé vedení čáry

Průběh pozorování:

Chlapec je klidný, pracuje pomaleji. Při delších úkolech je brzo unavený a práce není taková. Rád kreslí, sám se snaží si upravovat správný úchop, ale když na to nemyslí, opět drží tužku špatně. Ze začátku jsem mu dávala úkoly, které jsou na kratší dobu, průběžně jsem přidávala.

Na konci:

Sezení a držení těla – hlavu již drží ve správné poloze, jen občas zapomene, tělo se nehrbí a ruka drží papír.

Úchop psacího náčiní – má správně osvojený úchop.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – snaží se o uvolnění ruky a přiměřený tlak na podložku, při vybarvování je stále křečovitý.

Způsob vedení čáry – při jednodušších úkolech je tah plynulý.

Závěr:

Chlapec se o hodně zlepšil ve výdrži úchopu psacího náčiní. Když kreslí ruku má uvolněnou, jen při vybarvování je ruka opět v křeči a tlačí na pastelku. Velmi mě překvapil i v plnění delších úkolů, tam nastal též pokrok k lepšímu ve všech oblastech.

8.4 Věková kategorie 6 let:

DÍVKA, značka hvězda

Před pozorováním:

Sezení a držení těla – hlava blízko podložky (dívka má oční vadu), nezasunutá židle, sedí nerovnoměrně.

Úchop psacího náčiní – křečovitý, špetkový

Uvolnění ruky a tlak na podložku – křečovité pohyby, neuvolněné zápěstí.

Způsob vedení čáry – neplynulý pohyb, přerušovaná čára

Průběh pozorování:

Dívka má oční vadu a psací náčiní drží v levé ruce. Je nutné před každým úkolem individuálně nejprve ruku procvičit ve vzduchu. Poté pracovat na ploše. Při úkolech je zbrklá a má potřebu být rychle hotová. Vzhledem ke své vadě, potřebuje dohled při těchto pracích, proto má ve své třídě asistentku pedagoga.

Na konci:

Sezení a držení těla - po upozornění sedí správně, jen upravovat vzdálenost od podložky.

Úchop psacího náčiní – špetkový, již uvolněnější.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – netlačí na pastelky, při delší práci opět křečovitá.

Způsob a vedení čáry – tah čáry plynulý, ruka uvolněnější.

Závěr:

Vzhledem k tomu, že dívka je levák a má k tomu ještě oční vadu, je u ní hodně znát pokrok. Ve všech oblastech nastalo zlepšení. Stalo se tak právě pravidelným procvičováním. Dívka procvičuje častěji i s paní asistentkou.

CHLAPEC, značka domeček

Před pozorováním:

Sezení a držení těla – při práci se poloha sezení mění.

Úchop psacího náčiní – střídání úchopů

Uvolnění ruky a tlak na podložku – ruka uvolněná, tlak na podložku přiměřený.

Způsob a vedení čáry – tah čáry je plynulý, jen při delších úkolech se zapomene.

Průběh pozorování:

Chlapec je pohodový a vyrovnaný. Nedělá mu problém vypracovat jakýkoliv úkol. Jen si ještě dostatečně neosvojil úchop psacího náčiní a při sezení vystřídá více poloh.

Na konci:

Sezení a držení těla – osvojil si správné sezení, dodržuje i vzdálenost očí od podložky a správný sklon papíru.

Úchop psacího náčiní – správně osvojený špetkový úchop.

Uvolnění ruky a tlak na podložku – ruka uvolněná, tlak na podložku přiměřený.

Způsob vedení čáry – čáry jednotažné a plynulé pohyby po papíře.

Závěr:

U chlapce jsem pravidelným procvičováním zautomatizovala špetkový úchop. Pravidelnou nápravou jsme odstranili i nesprávně naučené sezení.

8.5 Rozdíly mezi věkovými kategoriemi

I přesto, že tříleté děti nedělají grafomotorická cvičení záměrně, spíše se jim vytváří prostor a možnosti pro kresbu, dáváme jim dostatek podnětů i pro jemnou motoriku, jsem se rozhodla do mého výzkumu pozorování zařadit i děti právě tříleté. Protože, i v tomto období se vlastně rozvíjí psychomotorické činnosti. Stejně tak je pro tyto děti důležité, jak u stolu sedí, jak drží psací náčiní, zda mají uvolněnou nebo neuvolněnou ruku a jak tlačí na tužku. Rozdíly mezi věkovými kategoriemi sice jsou, ale hodně záleží na návycích z domova, na pravidelném procvičování a na tom, zda má dítě nějaké zdravotní potíže.

Ve věkové kategorii tři let je vidět každý pokrok u dívky i chlapce.

V podstatě je to období, kdy se začínají vše učit, pro některé jsou to nové věci. Častěji jsem je musela opravit nebo jim pomoci. Naopak u věkové kategorie pět let měly sledované oblasti již osvojeny, jen občas zapomněly, po připomenutí se opět opravily. Velký rozdíl jsem zaznamenala ve věkové kategorii čtyř let, kde chlapec značka míček, menší pokroky udělal, ale přesto je u činností stolu neklidný a nesoustředěný. Je zde potřeba nabízet chlapci činnosti pro jemnou i hrubou motoriku ve zvýšené míře a pravidelně. Nabízet pracovní listy na kratší dobu, dávat mu podporu a ocenit jeho práci. Dívka v této kategorii měla téměř od začátku tyto oblasti osvojené z domova. U předškolních dětí je znát dostatečná vyzrállost, záměrné vyhledávání grafomotorických pracovních listů. Chlapec si potřeboval zautomatizovat správnou polohu sezení a špetkový úchop, což se mu nakonec díky jeho vyrovnanosti podařilo. Dívku v této kategorii nemohu srovnávat (díky oční vadě) s ostatními dětmi, naopak zohledňovat při práci. Samozřejmostí je individuální plán, který má na své třídě. Též je důležitá podpora, ocenění. Přesto i tato dívka udělala velké pokroky v každé z oblastí.

8.6 Analýza kresby postavy

Kresba je pro děti hrou, zábavou, možností něco vytvářet, vyjádřit se, je přirozenou součástí vývoje. Velký význam má pro pozdější osvojování dovedností psaní. Pro děti v předškolním věku je úroveň jemné motoriky, senzomotoriky, grafomotoriky jedním z důležitých kritérií při posuzování způsobilosti k zahájení školní docházky. Nejčastěji používanou metodou je například Jiráskův-Kernův orientační test školní zralosti. Obsahuje kresbu lidské postavy, napodobení geometrických tvarů, psacího písma a skupiny teček.

Co nám může kresba poskytnout nebo k čemu může být užitečná?

Poskytuje nám informace o celkové vývojové úrovni, jeho inteligenci (zde je nejznámější kresba lidské postavy). V kresbě se objevují určité prvky, které jsou pro daný vývojový stupeň typické. Dále můžeme kresbu posuzovat z hlediska **obsahového (obsahová bohatost, pročleněnost, námětová různorodost) a formálního (vedení čáry, plynulost, jistota, přesnost, návaznost kreslení dle předlohy)**. Zde může mít dítě bohatou kresbu, ale vážne její provedení. Obsah převyšuje formu. Zajímá nás také **jaká je současná úroveň hrubé a jemné motoriky, řeči, laterality, zrakové vnímání**. V kresbě může dítě **vyjádřit pocity, prožitky, radosti či traumata, jak dát najevo své emoce**. Dítě může v kresbě nevědomě promítnout i svůj **psychický obsah**. Pro takové posuzování je třeba mít odborné zkušenosti, vnímavost, citlivost, tvořivost. Kreslení napomáhá **rozvíjet jemnou motoriku, grafomotorické schopnosti a dovednosti, vizuomotoriku**. Záměrné rozvíjení kresby (zlepšování kresby z „řemeslného“ hlediska) je nedílnou součástí všeobecné podpory harmonického rozvoje. Kresba je však i **komunikačním prostředkem**. Některé děti mají problém v komunikaci, špatně navazují kontakt, jsou ostýchavé, uzavřené nebo neumějí vyjádřit, co cítí. Pro takové děti je kresba osvobozující cestou ke kontaktu a pro dospělého inspirující cestou k dítěti. Kresbou dítě vyjadřuje fantazii, pocity nebo co vidí, cítí.

(Bednářová, 2011, s. 6-9)

Stádia kresby postavy dle (R. David)

Stádium čarání - 2 až 3 roky – jedná se o stádium „nezdařeného realismu, kdy dítě kreslí uzavřené smyčky, napodobují tak písmo dospělých.

Stádium „hlavonožců“ kolem 3. až 4. roku - postava je znázorněna kolečkem, které představuje hlavu i trup, k němuž přiléhají dvě čárky jako nohy a dvě jako ruce. Později přibývá detailů (oči, ústa).

Postava s hlavou, trupem a končetinami – mezi 5. až 6. rokem, postupně přibývá detailů jako nos, prsty na ruce, vlasy. Postava, kterou dítě nakreslí, je vlastně jeho obrazem.

Vizuální realismus - mezi 7. až 12. rokem – dítě kreslí to co vidí.

(R. Davido, 1998, s. 22- 27)

8.7 Analýza kresby postavy, dětí z mateřské školy Školní, Rokycany

Pro analýzu dětské kresby jsem si vybrala ty děti, s kterými jsem pracovala také při pozorování daných oblastí. Děti mi kreslily postavu v období od konce září do února. Vzhledem k tomu, že kreseb bylo opravdu hodně, přišlo mi nejvhodnější analyzovat kresbu na začátku a na konci tohoto období. To znamená kresbu postavy v září a pak v únoru. Srovnávala jsem tedy jak každé dítě nakreslí postavu, zda bude odpovídat danému stádiu dle Davida, jak postava vypadá obsahově a formálně v září a na konci v únoru. Děti budu opět popisovat pomocí pohlaví a jejich značky a věkem.

DÍVKA, 3 roky, značka srdíčko (obrázek č.7)

Postava v září

Odpovídá věku dívky, je zde vidět stádium „hlavonožce“ zatím bez detailů, zajímavý je trup ze dvou koleček. Dívka ráda střídá barvy, i zde je to vidět. Nejraději má fialovou, kterou při kresbě často preferuje. Z hlediska formálního je vidět, že tlačí na pastelku, je si jistá. Postava je velká a téměř uprostřed, to značí o jejím velkém sebevědomí.

Obrázek 7 - DÍVKA, 3 roky, značka srdíčko

DÍVKA, 3 roky, značka srdíčko (obrázek č.8)

Postava v únoru

U dívky nastal pokrok v nakreslení detailů (oči, pusa), na její věk je i velmi pěkně rozlišená hlava od trupu. Použila svojí oblíbenou fialovou barvu, o níž se v odborné literatuře tvrdí, že je příznakem neklidu. Pravda je, že dívka je občas nesoustředěná. Opět se postava vyskytuje uprostřed papíru, což značí o jejím sebevědomí.

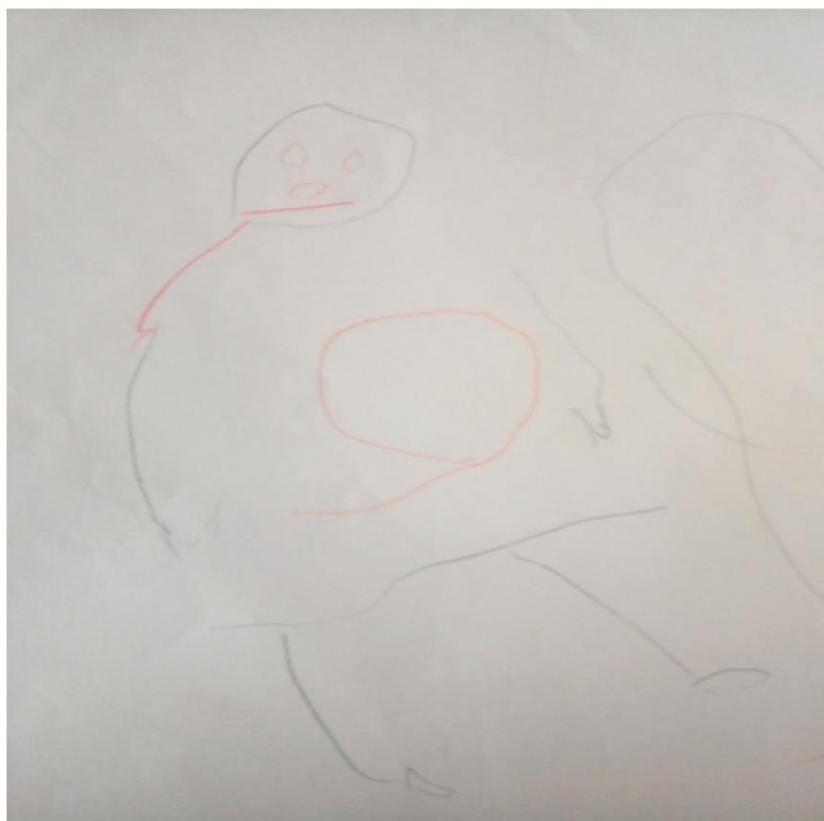

Obrázek 8 - DÍVKA, 3 roky, značka srdíčko

CHLAPEC, 3 roky, značka stoleček, (obrázek č.9)

Postava září

Chlapec se se svou kresbou nachází ve stádiu mezi „čáráním“ a „hlavonožec“. Postavu „hlavonožce“ nakreslil, avšak hned po začal jen čárat, dole jako by napodobil čáráním svou značku - stoleček. Velmi překvapil detaily (oči, nos, ústa). Z hlediska formálního je tah čáry velmi slabý, nedbalý. Na začátku chlapec nerad kreslil.

Obrázek 9 - CHLAPEC, 3 roky, značka stoleček

CHLAPEC, 3 roky, značka stoleček, (obrázek č.10)

Postava v únoru

Zde je vidět pokrok, chlapec již není mezi dvěma stádii. Kresba odpovídá věku. Chlapce kreslení začalo i bavit, což je vidět na kresbě, nakreslil celou svou rodinu i s detaily (oči, nos, ústa). Z kresby je poznat už větší jistota.

Obrázek 10 - CHLAPEC, 3 roky, značka stoleček

DÍVKA, 4 roky, značka kyblík, (obrázek, č.11)

Postava v září

Dívka nakreslila sebe, maminku a bráchu u svého domu. Kresbu má na svůj věk pěkně propracovanou, nechybí ani detaily jako jsou oči, nos, ústa, vlasy v podobě čar. Sobě nakreslila šaty s puntíky.

Obrázek 11 - DÍVKA, 4 roky, značka kyblík

DÍVKA, 4 roky, značka kyblík, (obrázek, č.12)

Postava v únoru

Dívka opět sama od sebe nakreslila celou rodinu, tentokrát i s tátou (táta s nimi nebydlí). Obrázek kreslila po víkendu, kdy se viděla i s tátou a s dědou. Maminku jedinou nakreslila žlutou pastelkou a s vlasy. Podle odborné literatury znamená žlutá závislost dítěte na dospělém, což odpovídá. Dívka je hodně na matku fixovaná. Všem postavám často kreslí poslední dobou knoflíky. R. Davido říká: „Příliš velký počet kapes a knoflíků znamená pocit závislosti“. Celkově se na postavě oproti září moc nezměnilo.

Obrázek 12 - DÍVKA, 4 roky, značka kyblík

CHLAPEC, 4 roky, značka míček,(obrázek č.13)

Postava v září

Chlapec nerad kreslí, už i při pozorování v daných oblastech jsem vyzorovala jeho neklid a velmi krátkou soustředěnost. Postava připomíná stádium „hlavonožce“, ale opravdu jen, když se na obrázek soustředěně zaměříme, jinak připomíná spíše čmáranice. Chlapcova vývojová úroveň je v normě, vědomosti má na svůj věk velmi obsáhlé. Kresba je jak z hlediska formálního i obsahového podprůměrná.

Obrázek 13 - CHLAPEC, 4 roky, značka míček

CHLAPEC, 4 roky, značka míček, (obrázek č.14)

Postava v únoru

Na postavě nedošlo téměř k žádné změně, nadále připomíná „hlavonožce“ jen přibyl detail očí. Nadále kreslení nevyhledává, preferuje spíše vybarvování.

Obrázek 14 - Chlapec, 4 roky, značka míček

DÍVKA, 5 let, značka hrneček, (obrázek č.15)

Postava v září

Dívka kreslí postavy i s detaily jako je krk, oči, ústa, vlasy. Tělo je dvojdimenzionální, chybí ruce. Dívka sama aniž bych se zeptala, řekla, že ruce ještě namalovat neumí.

Celkově kresba je barevná, dívka si sama zvolila, nakreslit sebe a maminku. Z hlediska obsahového i formálního kresba v normě.

Obrázek 15 - DÍVKA, 5 let, značka hrneček

DÍVKA, 5 let, značka hrneček, (obrázek č.16)

Postava v únoru

Dívka se naučila kreslit ruce, jen počet prstů zatím neodpovídá. Přibyly nové detaily obočí, řasy, z doplňků náhrdelník. Postava je maminka. Též se naučila kreslit postavy v ději.

Obrázek 16 - DÍVKA, 5 let, značka hrneček

CHLAPEC, 5 let, značka strom, (obrázek č.17)

Postava v září

Postava je nakreslena dvojdimenzionálně, jen ruce jsou v podobě hrabiček. Z detailů zvládá oči, ústa, vlasy, krk. Obrys postavy si nejdříve nakreslí, poté vybarví. Vzhledem k věku odpovídá postava obsahově i formálně normě.

Obrázek 17 - CHLAPEC, 5 let, značka strom

CHLAPEC, 5 let, značka strom, (obrázek č.18)

Postava v únoru

V kresbě postavy nastal posun v kresbě rukou, které už nemají podobu hrabiček, ale jsou též dvojdimenzionální. Na postavě je vidět, že je oblečená a obutá, tudíž má i chodidla. Obsahově je tedy postava velmi pěkně propracovaná, z detailů kreslí už i nos. Z formálního hlediska si je chlapec jistý. Kreslení má rád.

Obrázek 18 - CHLAPEC, 5 let, značka strom

CHLAPEC, 6 let, značka domeček (obrázek č.19)

Postava v září

Postava je dvojdimenzionální, oblečená i obutá. Z detailů chybí jen uši, počet prstů je nakreslený správně. Čáry jsou plynulé. Kresba odpovídá věku dítěte.

Obrázek 19 - CHLAPEC, 6 let, značka domeček

CHLAPEC, 6 let, značka domeček, (obrázek č.20)

Postava únor

V kresbě postavy se téměř nic nezměnilo, změna nastala spíše v daných oblastech. Obsahově i formálně je kresba v normě.

Obrázek 20 - CHLAPEC, 6 let, značka domeček

DÍVKA, oční vada, 6 let, značka hvězda, (obrázek č. 21)

Postava v září

Dívka nakreslila postavu velmi slabě a žlutou pastelkou, což souvisí i s její oční vadou, je tedy poznat, že je závislá na dospělé osobě. Naopak oči jsou dobře vidět. (R. Davido, 1998, s. 113) říká: „tak jako na všech obrázcích dětí, které mají postižené smysly, je na zobrazené postavě vyhrazeno místo tomu, co je problémem dítěte, někdy bývá toto místo naopak skryto“.

Obrázek 21 - DÍVKA, oční vada, 6 let, značka hvězda

Dívka, oční vada, 6 let, značka hvězda, (obrázek č. 22)

Postava v únoru

Kresba postavy opět žlutá. Velká změna nastala v detailech nos, ústa, vlasy, prsty.
Dívka zvýraznila pouze oči a sukni, kterou poslední dobou často sama nosí.

Obrázek 22 - DÍVKA oční vada, 6 let, značka hvězda

9 Vyhodnocení výzkumné části

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jaký je stav a možnosti stimulace grafomotorických dovedností u dětí v mateřské škole Školní v Rokycanech. Dílčím cílem bylo zjistit, jakou roli sehrává mateřská škola v rozvoji grafomotoriky u dítěte zejména předškolního věku, využívané metody při rozvoji grafomotoriky v MŠ a jak často se učitelky věnují s dětmi grafomotorice a kresbě. Pro toto zjištění jsem si vybrala tři metody, které mi přišli nejvhodnější. První metodou byl polostrukturovaný rozhovor s učitelkami, který byl pro můj výzkum nejpodstatnější, druhé bylo pozorování vybraných dětí v oblastech důležitých pro správný rozvoj grafomotoriky, třetí byla analýza kresby postavy u vybraných dětí. Z rozhovorů od učitelek jsem se dozvěděla, že se grafomotorice věnují denně, a to nejen s pracovními listy, ale správným procvičením ramenních, loketních kloubů a zápěstí. Denně k procvičení jemné motoriky využívají různé manipulační činnosti (navlékání korálek, házení korálek do úzké lahve, stříhání a trhání papíru, puzzle, šroubovací stavebnice, modelování, kresba do písku či mouky, práce s drobným materiálem a spoustu dalšího). V grafomotorice hraje roli i hrubá motorika, které se paní učitelky věnují také pravidelně. Každý týden chodí děti bruslit, v létě pak jezdit na koloběžce, skákat panáka, běhat a skákat na hřišti, házet a chytat míč a mnoho dalších aktivit. Ve chvíli, kdy děti mají grafomotorické obtíže a nesprávné pracovníky návyky, se paní učitelky shodly, že je nutný individuální a intenzivní přístup. Častěji nenásilně dítě opravit, víckrát opakovat jednu činnost na kratší dobu. Je zde nutná spolupráce s rodiči, popřípadě doporučená návštěva grafomotorického kurzu. V grafomotorické oblasti mě také zajímalo, jakých metod kantorky využívají, aby správně stimulovaly děti. Z odpovědí vím, že je to správná motivace z různými říkankami, kreslení do mouky, na velký formát papíru či na tabuli, malování v holicí pění rozetřené na igelitovém ubrusu. Další učitelky využívají Metody dobrého startu, u předškoláku jsou to Šimonovy pracovní listy, metody analyticko- syntetické. Do oblasti grafomotoriky řadíme i kreslení, jež též stimuluje činnosti s tím spojené. Proto jsem se ptala, jak často a zda rádi děti kreslí. Zpravidla paní pedagožky odpovídaly, že děti kreslí denně při ranních hrách, samozřejmě s výjimkou dětí, které kreslení nevyhledávají. Ti kreslí jen při vyzvání. Zjistila jsem, že kreslení vyhledávají častěji dívky než chlapci. Tento fakt jsem sama vypožorovala i při průběžných kresbách postavy. Při pozorování vybraných dětí a analýze kresby je u každého z dětí poznat dosažených individuálních výsledků. Je to způsobeno právě pravidelnou docházkou do mateřské školy, kde se oblastem rozvíjející

grafomotoriku pedagogové věnují. V neposlední řadě má určitý vliv i tělesný a psychický vývoj dítěte, který se během předškolního věku rychle mění a tím přispívá k pokrokům.

Můžeme říci, že stav a možnosti stimulace jsou v této mateřské škole na velmi dobré úrovni. Stimulace, jaké paní učitelky využívají v grafomotorických dovednostech, mají pro další rozvoj efekt, to jsem si potvrdila právě při pozorování daných oblastí a v analýze kreseb postavy, kdy došlo během pěti měsíců u každého z dětí ke zlepšení.

Jaký je stav a možnosti stimulace grafomotorických dovedností u dětí v mateřské škole Školní v Rokycanech? Stav těchto dovedností je na velmi dobré úrovni. Stimulací, jež paní učitelky využívají pro grafomotorické dovednosti, je hned několik a dle výzkumu jsou pro děti efektivní a praktické pro další využití ve školním zařízení.

Závěr

V bakalářské práci jsem se zabývala rozvojem grafomotoriky a její úrovni u dětí v mateřské škole. Oblast grafomotoriky patří jako jedna z nejdůležitějších do posuzování zralosti pro předškolní docházku. Je tedy důležité ji v předškolním zařízení důsledně a systematicky rozvíjet. Cílem mé práce bylo zjistit, jaké jsou stav a možnosti stimulace grafomotorických dovedností u dětí v mateřské škole Školní v Rokycanech.

V teoretické části jsem se věnovala vývoji předškolního dítěte. Zde jsem zařadila tělesný, kognitivní, emoční a sociální vývoj. V následujících kapitolách jsem se zaměřila na vývoj grafomotoriky, na uvolňovací cviky, kresbu, grafomotorické obtíže, podmínky správného grafomotorického vývoje. Zajímalo mne, jak pomoci levorukému dítěti a jaké metody se v grafomotorice využívají. Poslední kapitola teoretické části byla zaměřena na obsah předškolního vzdělávání a grafomotoriku v RVP a ŠVP.

V praktické části jsem se věnovala třem metodám: polostrukturovanému rozhovoru od učitelek, pozorování vybraných dětí čtyř věkových kategorií v oblastech důležitých pro správný rozvoj grafomotoriky a analýze kresby postavy dětí, jež jsem měla vybrané při pozorování. Celý výzkum trval celkem pět měsíců. V této době mi poskytly učitelky rozhovor, který byl velmi podstatný pro hlavní výzkumnou otázku. Z rozhovorů jsem zjistila, že stav a stimulace grafomotorických dovedností v mateřské škole Školní v Rokycanech je na velmi dobré úrovni. Paní učitelky se opravdu denně a pravidelně grafomotorickým oblastem věnují. Využívají velké množství již vyzkoušených a osvědčených metod. Pro mě velkým přínosem byla Metoda dobrého startu, dozvěděla jsem se náplň této metody a její využití. Pozorováním a analýzou kresby dětí jsem též zjistila, že předškolní zařízení je pro děti v tomto období velmi důležité. Protože právě během mého výzkumného šetření došlo u vybraných dětí, jež pravidelně mateřskou školu navštěvují, k výraznému zlepšení, jak u daných oblastí, tak i v kresbě postavy. V kategorii předškolních dětí jsem měla možnost sledovat dívku s oční vadou, u níž s intenzivní oporou asistentky pedagoga ke zlepšení dochází také, i když pomaleji. Celým výzkumem jsem si zodpověděla hlavní výzkumnou otázku: stav a možnosti stimulace grafomotorických dovedností u dětí v mateřské škole Školní v Rokycanech jsou na velmi dobré úrovni. Podněty, které zde děti v této oblasti dostávají, jsou účelné, propracované a použitelné pro další rozvoj dítěte ve školním zařízení. Též jsem zjistila, že pro úspěšné rozvíjení grafomotorických dovedností u dětí je důležitá trpělivost, vstřícnost a motivace ze strany pedagogů, ale i rodičů.

Seznam použité literatury

Literární zdroje

ALLEN, K. Eileen a Lynn R. MAROTZ. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Vyd. 2. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2002. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 8073670550.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 2. vydání. Ilustroval Richard ŠMARDA. Brno: Edika, 2015. Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN 9788026606581.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: Computer Press, 2006. Dětská naučná edice. ISBN 8025109771.

DAVIDO, Roseline. *Kresba jako nástroj poznání dítěte: [dětská kresba z pohledu psychologie]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071784494.

DOLEŽALOVÁ, Jana. *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073676933.

DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník: [terminologický a výkladový]*. 3., upr. a rozš. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007. Logopaedia clinica. ISBN 978-80-902536-6-7.

KŘIŠŤANOVÁ, Ladislava. *Diagnostika lateralit a metodika psaní levou rukou*. 3. upr. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1995. ISBN 8070412054.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 8024712849.

LIPNICKÁ, Milena. *Rozvoj grafomotoriky a podpora psaní: preventivní program, který pomáhá předcházet vzniku dysgrafie*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-244-7.

LOOSE, Antje C. *Grafomotorika pro děti předškolního věku*. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071785407.

MLČÁKOVÁ, Renata. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024726304.

PAVELOVÁ, Z. *Čtení a psaní*. Praha: IPPP, 2009. ISBN: 978-80-86856-61-2.

PIAGET, Jean. *Psychologie inteligence*. Praha: SPN, 1966. Knižnice psychologické literatury.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

SVATOŠOVÁ, Táňa. *Písmo jako vědomá stopa pohybu: cvičení a malování s prvky tchaj-t'i na rozvoj grafomotoriky předškolních dětí*. Praha: DYS-centrum Praha, 2009. ISBN 9788090449404.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 9788073673130.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 9788024621531.

VODIČKA, Ivo. *Nechte leváky drápat: metodika levorukého psaní, kreslení a malování*. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073674793.

Elektronické zdroje:

<http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>

Šedá literatura:

ŠVP mateřské školy Školní Rokycany

Evaluace mateřské školy

Seznam obrázků

Obrázek 1- Uvolňovací cviky (dráhy, cesty) od nejméně náročných po obtížnější. Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 59	- 21 -
Obrázek 2 - Příklady jednotažných uvolňovacích cviků, od nejjednoduššího po obtížnější. Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2011, s.60	- 21 -
Obrázek 3 - Obtížně varianty uvolňovacích cviků Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 61	- 22 -
Obrázek 4 - Obrázek č. 4 Správné sezení při kreslení a psaní Zdroje: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 49 - 25 -	
Obrázek 5 - Správné držení psacího náčiní u leváků i praváků. Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 50- 26 -	
Obrázek 6 - Nesprávné úchopy psacího náčiní. Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2011, s. 52.....	- 26 -
Obrázek 7 - DÍVKA, 3 roky, značka srdíčko	- 66 -
Obrázek 8 - DÍVKA, 3 roky, značka srdíčko	- 67 -
Obrázek 9 - CHLAPEC, 3 roky, značka stoleček	- 68 -
Obrázek 10 - CHLAPEC, 3 roky, značka stoleček	- 69 -
Obrázek 11 - DÍVKA, 4 roky, značka kyblík	- 70 -
Obrázek 12 - DÍVKA, 4 roky, značka kyblík	- 71 -
Obrázek 13 - CHLAPEC, 4 roky, značka míček	- 72 -
Obrázek 14 - Chlapec, 4 roky, značka míček.....	- 73 -
Obrázek 15 - DÍVKA, 5 let, značka hrneček.....	- 74 -
Obrázek 16 - DÍVKA, 5 let, značka hrneček.....	- 74 -
Obrázek 17 - CHLAPEC, 5 let, značka strom.....	- 75 -
Obrázek 18 - CHLAPEC, 5 let, značka strom.....	- 75 -
Obrázek 19 - CHLAPEC, 6 let, značka domeček.....	- 76 -
Obrázek 20 - CHLAPEC, 6 let, značka domeček.....	- 76 -
Obrázek 21 - DÍVKA, oční vada, 6 let, značka hvězda	- 77 -
Obrázek 22 - DÍVKA, oční vada,6 let, značka hvězda	- 78 -

Seznam tabulek

Tabulka 1 Motorika závislá na věku Zdroj: Looseová	- 16 -
Tabulka 2 - Výzkumný vzorek	- 45 -